

ማውጫ

ይዘት

ገፅ

ማውጫ	I
መግቢያ	III
ምዕራፍ አንድ	1
1. የዞናችን መገኛ	1
1.1. የዞናችን አንፃራዊ መገኛ	3
1.2. የዞናችን ፍፁማዊ መገኛ	6
1.3. በዞናችን አስፈላጊ ቦታዎች መገኛ	8
1.4. የአጎራባች ዞኖች ስፍራና ስሞች	9
ማጠቃለያ	12
የምዕራፉ ማጠቃለያ የክለሳጥያ ቁዳሾች	13
ምዕራፍ ሁለት	15
2. ምግብና የቤተሰብ ደህንነት	15
2.1. ምግብ እና ጤና	16
2.2. የምግብ አስፈላጊነት	17
2.2.1 አራቱ ዋና ዋና የምግብ ክፍሎች	18
2.2.2 የምግብ ብክለት መንስኤዎች	22
2.3. የግልን ፅህና አጠባበቅ	25
2.3.1. ንፅህናችንን ለምን እንጠብቃለን?	26
2.3.2. የግልን ፅህና ጉድለት በሌሎች ሰዎች ላይ ምን ሊያስከትል ይችላል?	28
2.3.3. በንጽህና ጉድለት ምክንያት የሚከሰቱ ብሽታዎች	28
2.3.4. ጤናማ እና የታመሙ ሰዎችን ማነፃፀር	29
2.3.5. ለታመሙ ሰዎች ትኩረት እና እንክብካቤ መስጠት	30
2.4. የቁስ አካላዊ ለውጦች	32
2.5. የብርሃን አስፈላጊነት	35
ማጠቃለያ	37
የምዕራፉ ማጠቃለያ የክለሳ ጥያቄዎች	38
ምዕራፍ ሦስት	39
3. የተፈጥሮ አካባቢ	39
3.1. የዞናችን የአየር ንብረት	41
3.1.1. በአየር ሁኔታ እና በአየር ንብረት መካከል ያለው ልዩነት	42
3.1.2. የአየር ንብረት አካላት	43

3.1.3. የአየርንብረትቁጥጥር	44
3.2. የተፈጥሮሀብት	46
3.2.1. የተፈጥሮእናሰውሰራሽሀብቶች	47
3.2.2. በዞናችሁውስጥየሚገኙየተፈጥሮሀብቶች	48
3.2.3 በዞናችሁውስጥየእያንዳንዱየተፈጥሮሀብቶችአጠቃቀም እናእሴቶች	54
3.3 በዞናችሁውስጥለመኖርእናለልማትየተፈጥሮሀብቶችአስፈላጊነት	56
3.3.1. በዞናችሁየተፈጥሮሀብትየመመናመን፣የመበላሸትመንስኤዎችእናውጤቶች	57
3.3.2. በዞናችሁየሀገርበቀልእናመደበኛየተፈጥሮሀብትጥበቃና የጥበቃእርምጃዎች	61
3.3.3. በዞናችሁየተፈጥሮሀብትጥበቃናየጥበቃጥቅሞች	63
3.4.ተገቢና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች	65
3.5.ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች እና ወጤቶች	67
ማጠቃለያ	70
የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/	71
ምዕራፍ አራት	72
4.ማህበራዊ አካባቢ.....	72
4.1. የባህል ብዝሃነት	73
4.1.1.ባህልእናባህላዊልምዶችትርጓሜእናምሳሌዎች.....	74
4.1.2. የተለያዩባህሎችበዞናችሁ	76
4.1.3. በዞናችሁለተፈጥሮሀብትጥበቃአስፈላጊባህላዊልምዶች	79
4.1.4. በዞናችሁዋናዋናየኢኮኖሚእንቅስቃሴዎች	80
4.1.5. የኢኮኖሚእንቅስቃሴበተፈጥሮሀብትላይያለዉተፅዕኖ	84
4.1.6. የግብይትትርጓሜ.....	84
4.1.7.በዞናችሁለገበያየሚቀርቡየተፈጥሮሀብትእናምርቶቻቸዉ	86
4.1.8. በዞናችሁየተፈጥሮሀብትእናምርቶቻቸዉየግብይትልምዶች	87
4.1.9. ለሰዎችናየሸቀጦችየመጓጓዣመንገዶች	87
ማጠቃለያ	90
የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/	90
ምዕራፍ አምስት	92
5. የተለየ ትኩረት የሚሹ ጉዳዮች	92
5.1.የመንገድደሀንነት	93
5.2. ኤችአይቪ/ኤድስ.....	100
ማጠቃለያ	104
የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/	105

መግቢያ

የአካባቢ ሳይንስ ትምህርት በተማሪዎች አካባቢ የሚገኙ ማህበራዊና ተፈጥሮአዊ ገፅታዎችን በተሟላ ሁኔታ ለማወቅ፣ የእርስ በርስ ግንኙነታችንን ለመረዳትና የእነዚህን ዕውቀት ለሰው ልጅ ጥቅም ለማዋል የሚረዳ ትምህርት ነው። ይህ ትምህርት የሕብረተሰብ ሳይንስ፣ የተፈጥሮ ሳይንስ፣ የአካባቢ ትምህርት እና የጤና ትምህርትን ዕውቀት፣ ክህሎት፣ ልምድ፣ ሎታ፣ ዝንባሌና አመለካከት በማዋህድ ለመማር ምቹ በሆነ ሁኔታ የተቀናጀ ትምህርት ነው። በዚህ መሠረት የ3^ኛ ክፍል የአካባቢ ሳይንስ የመማሪያ መጽሐፍ ለደረጃው የተዘጋጀውን ሲለበስ መነሻ በማድረግ በአዱሱ መርሃ ትምህርት ላይ ተመስርቶ የአካባቢን ነባራዊ ሁኔታዎች በማገናዘብ የተዘጋጀ ሲሆን በውስጡ አምስት ምዕራፎችን አካቷል። እነዚህም የዞናችን መገኛ፣ ምግብና የቤተሰብ ደህንነት፣ ተፈጥሯዊ አካባቢያችን፣ ማህበራዊ አካባቢ እና የተለየ ትኩረት የሚሹ ጉዳዮች የሚሉትን ይዘቶች በተቀናጀና ለመማር ማስተማር በሚያመች መልኩ እንዲያካትቱ ተደርጎ የተዘጋጀ ነው።

በመሆኑም ተማሪዎች የተለያዩ ተግባራትና ክንዋኔዎችን በሚገባ በመረዳትና በተናጠልም ሆነ በቡድን በመስራት የዕውቀት አድማሳቸውን ለማስፋትና ከትምህርቱ ክህሎትና ዝንባሌ ለማዳበር የበኩላቸውን ጥረት ማድረግ ይጠበቅባቸዋል።

ምዕራፍ አንድ

1. የዞናችን መገኛ

ከምዕራፉ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ምዕራፍ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- አቅጣጫን የመለየት ክህሎትን ታዳብራላችሁ፡፡
- ንድፎችን እና ካርታዎችን በመጠቀም ከሰዎች ጋር ለመግባባት ፈቃደኛነትን ታሳያላችሁ፡፡
- በዞናችሁ አንጻራዊ ቦታን ትገልጻላችሁ፡፡
- ፍፁማዊ መገኛ ማለት ምን ማለት እንደሆነ ትገልጻላችሁ፡፡
- የአካባቢያችሁን አንጻራዊ መገኛ ትለያላችሁ፡፡
- የዞናችሁን ፍፁማዊ መገኛ ታመለክታላችሁ፡፡
- ኬክሮስ እና ኬንትሮስ በመጠቀም በዞናችሁ ካርታ ላይ የቦታዎችን አቀማመጥ ታሳያላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ውስጥ አስፈላጊ ቦታዎችን ለማመልከት ኬክሮስ እና ኬንትሮስ ትጠቀማላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ውስጥ አስፈላጊ ቦታዎችን ለማመልከት የጎግል ካርታ(Google map) እና ጎግል የምድር መመልከቻ (Google earth) አጠቃቀም ዕውቀትን ታሳያላችሁ፡፡

በምዕራፉ የተካተቱ ይዘቶች

የንዑስ ርዕሱ ይዘቶች

1.1. የዞናችን አንጻራዊ መገኛ

1.2. የዞናችን ፍፁማዊ መገኛ

1.3. በዞናችን ውስጥ አስፈላጊ ቦታዎች መገኛ

1.4. የአጎራባች ዞኖች መገኛ እና ስሞች

መግቢያ

በሁለተኛ ክፍል የአካባቢ ሳይንስ ትምህርት የወረዳችሁን መገኛ፣ዋናዋና የመሬት አቀማመጥ፣ፍፁማዊ እና አንጻራዊ መገኛ፣አስፈላጊ ቦታዎችና አጎራባች ወረዳዎች እና ስሞች የሚሉ ይዘቶችን ተምራችኋል።በዚህ ምዕራፍ ውስጥ ደግሞ የዞናችሁን መገኛ፣ፍፁማዊ እና አንጻራዊ መገኛ፣ አስፈላጊ ቦታዎችና አጎራባች ዞኖች መገኛ ስፍራ እና ስሞች የሚሉ ይዘቶች ተካተዋል።

መታወስ የሚገባቸው ቁልፍ ቃላት፡-

- አንጻራዊ መገኛ - ኬክሮስ - አጎራባች
- ፍፁማዊ መገኛ - ኬንትሮስ - አስፈላጊ ቦታዎች

1. የዞኖችን መገኛ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- አራቱን መሰረታዊ አቅጣጫዎች የመለየት ችሎታን ታዳብራላችሁ።
- ከአራቱ አቅጣጫዎች አንፃር በዞኖችሁ ውስጥ የሚገኙትን አስፈላጊ ቦታዎችን ታመለክታላችሁ።
- የዞኖችሁን አንፃራዊና ፍፁማዊ አቅጣጫን ትለያላችሁ።
- ንድፎችን እና ካርታዎችን በመጠቀም ከሰዎች ጋር ለመግባባት ፍቃደኛነትን ታሳያላችሁ።

ዞን ማለት ከወረዳ ቀጥሎ የሚገኝ መንግሥታዊ አስተዳደር እርከን የያዘ ሆኖ በውስጡ የተለያዩ ወረዳዎችን ያቀፈ ነው። እንዲሁም ዞን ልዩ ልዩ መልካምምድራዊ ገጽታዎች፣ ማህበራዊ ተቋማት፣ ሀይማኖታዊ ተቋማት እና የተፈጥሮ ሃብቶችን ወዘተ... የያዘ ሰፊ መሬት ሆኖ በዉስጡ ህዝቦችን ያካተተ መንግሥታዊ የአስተዳደር መዋቅር ነው።

ተግባር 1.1. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- የዞናችሁን መሰረታዊ አቅጣጫዎችን መለየት

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች:-

1. መሰረታዊ አቅጣጫዎችን ዘርዝሩ፡፡
2. የምትኖሩበትን አካባቢ ወይም ዞን አቅጣጫ ከሌሎች ዞኖች /ልዩ ወረዳ/ እንዴት ለይታችሁ ማወቅ ትችላላችሁ?

የአንድን ቦታመገኛ በአንፃራዊና ፍፁማዊ መንገድ መግለፅ ይቻላል፡፡ ስለዚህ የዞናችሁን መገኛ ለመግለፅ ሁለት መንገዶች እንጠቀማለን፡፡ እነሱም፡-

1. አንፃራዊ መገኛ
2. ፍፁማዊ መገኛ ናቸው፡፡

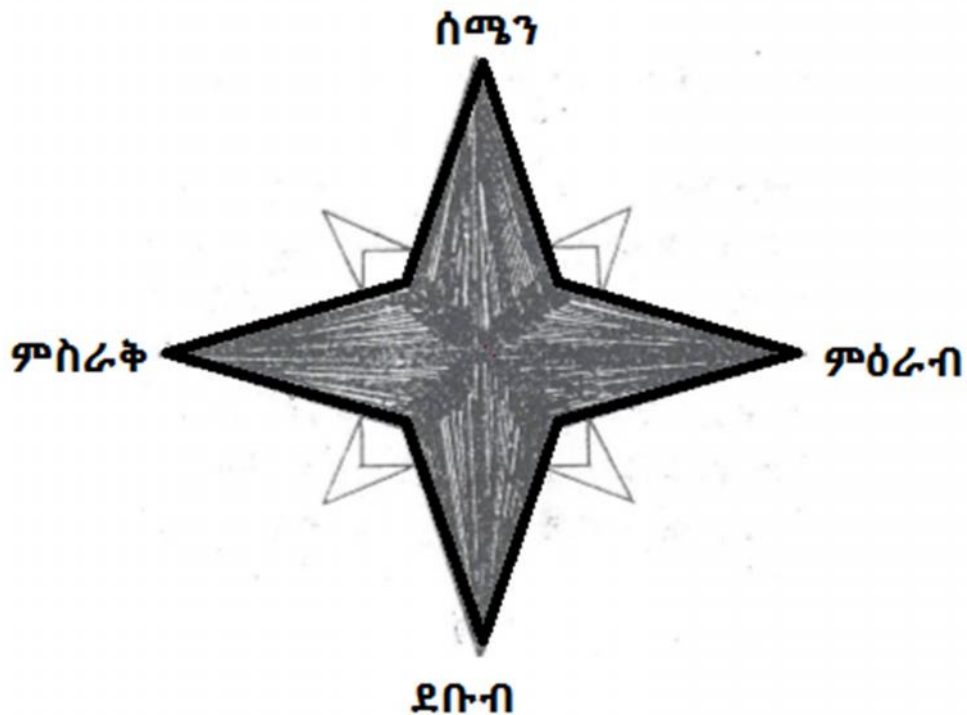
1.1. የዞናችን አንፃራዊ መገኛ

አንፃራዊ መገኛ አንድ ቦታ ከሌላ ቦታ አንፃር የሚገኝበትን አካባቢ ለማወቅ የምንጠቀምበት ዘዴ ነው፡፡ ለምሳሌ፡-

በስተግራ፣በስተቀኝ፣ከበስተኋላ፣ከፊት፣ከታች፣ከላይ በማለት መግለፅ ይቻላል፡፡ በተጨማሪም የአንድን ነገር አንፃራዊ መገኛ ከአንድ ቋሚ አካባቢ አንፃር ተነስተን በአራቱ መሰረታዊ አቅጣጫዎች ማመላከት ይቻላል፡፡

የዞናችሁን አንፃራዊ መገኛ ለማወቅ በመጀመሪያ አራቱን አብይ አቅጣጫዎች ማወቅ ያስፈልጋል፡፡ እነዚህም ምስራቅ፣ምዕራብ፣ሰሜን እና ደቡብ ናቸው፡፡

የምንገኝበት ዞን ከሌሎች ዞኖች ወይም ወረዳዎች ለይተን ለማወቅ በአንፃራዊ መገኛ ማመልከት ይቻላል፡፡

ሥዕል-1.1.አራቱ መሰረታዊ አቅጣጫዎች

ተግባር 1.2. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- የዞናችሁን አንፃራዊ አቅጣጫና አዋሳኝ ዞን/ልዩ ወረዳ/ ክልል መለየት

መመሪያ፡ከታች በቀረበው የደብዳቤ/ክልል ካርታ/ሥዕል1.2/ ተጠቅማችሁ በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

1. እናንተ የምትገኙበት ዞን፡-

በሰሜን ከ_____ ዞን /ልዩ ወረዳ/ ክልል ይዋሰናል፡፡

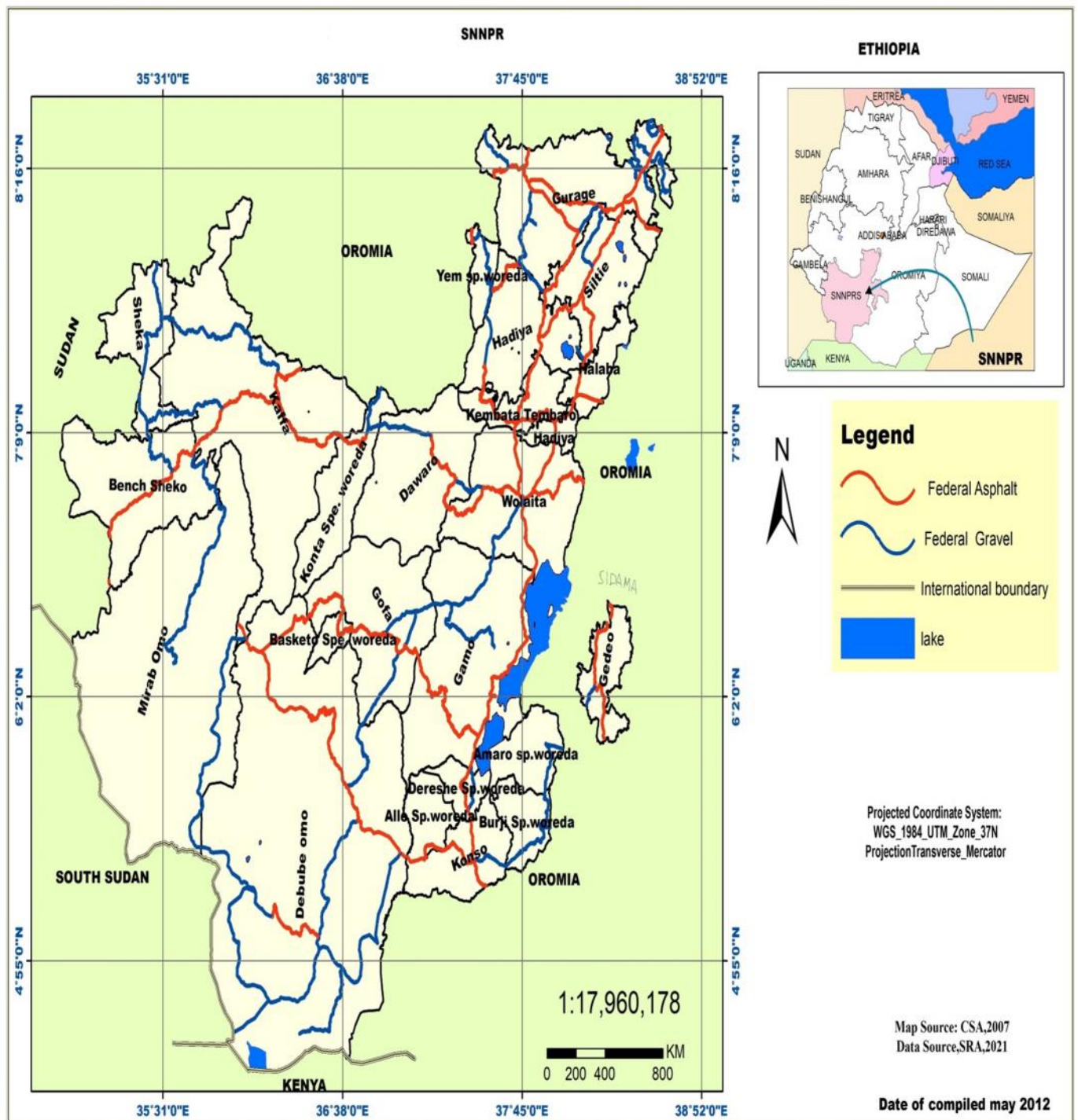
በደቡብ ከ_____ ዞን /ልዩ ወረዳ/ክልል ይዋሰናል፡፡

በምስራቅ ከ_____ ዞን /ልዩ ወረዳ/ ክልል ይዋሰናል፡፡

በምዕራብ ከ_____ ዞን /ልዩ ወረዳ/ ክልል ይዋሰናል፡፡

2. እናንተ የምትገኙበት ዞን /ልዩ ወረዳ/ የክልሉ ደቡባዊ ክፍል፣ሰሜናዊ

ክፍል፣ምስራቃዊ ክፍል ወይም ምዕራባዊ ክፍል መሆኑን ለዩ፡፡

ሥዕል 1.2. የደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ንድፍ ካርታ

1.2. የዞናችን ፍፁማዊ መገኛ

ፍፁማዊ መገኛ አንድ ቦታ በካርታ ላይ ያለውን ትክክለኛ መገኛ የሚገልፅ ነው።

በጣምየተለመደው መንገድ እንደ ኬክሮስና ኬንትሮስ ያሉ መጋጠሚያዎችን /intersection point/ በመጠቀም ነው።

ከዚህምአንፃር

1ኛ. ኬክሮስ ማለት አንድ ቦታ ከምድር ወገብ (መነሻ) በስተሰሜን ወይም በስተደቡብ ያለውን ርቀት በዲግሪ የሚገልፅ ነው። እነዚህ መስመሮች ከምድር ወገብ ጋር ትይዩና በምድር ዙሪያ አግድም ይሠመራሉ።

2ኛ. የኬንትሮስ መስመር አንድ ቦታ ከጠቅላይ ሜሪዲያን (Prime meridian) በስተምዕራብ ወይም በስተምስራቅ ያለውን ርቀት በዲግሪ የሚገልፅ ነው።

3ኛ. የኬክሮስና ኬንትሮስ መስመሮች መለኪያዎች ብዙውን ጊዜ በዲግሪ ($^{\circ}$)፣ በደቂቃ ($'$) ወይም በሴኮንዶች ($''$) ይገለጻሉ። ከአንድ ትይዩ ወደ ሌላ ትይዩ ያለው አጠቃላይ ርቀት አሥራ አምስት ድግሪ (15°) ነው።

4ኛ. ኬክሮስ በሚለካበት ጊዜ ከምድር ወገብ ዜሮዲግሪ (0°) ኬክሮስ ላይ እንደ መነሻ ያገለግላል። እንዲሁም የናው ሜሪዲያን (prime meridian) ዜሮዲግሪ (0°) ኬንትሮስን የሚወክል የኬንትሮስ መለኪያ መነሻ ነጥብ ነው። እያንዳንዱ ኬክሮስ ወይም ኬንትሮስ የሚለካው በየትኛውም አቅጣጫ ከመነሻ ነጥብ ተነስቶ ነው።

ኬክሮስና ኬንትሮስ መስመሮችን ተጠቅሞ የአንድን ቦታ ፍፁማዊ መገኛ ለማመልከት የሚረዱ ቅደም ተከተሎች

1ኛ. የሚፈለገውን መገኛ ቦታ መለየት ለምሳሌ፡- ከዚህ በታች ባለው ምስል ላይ ያለው ነጥብ “ሀ”

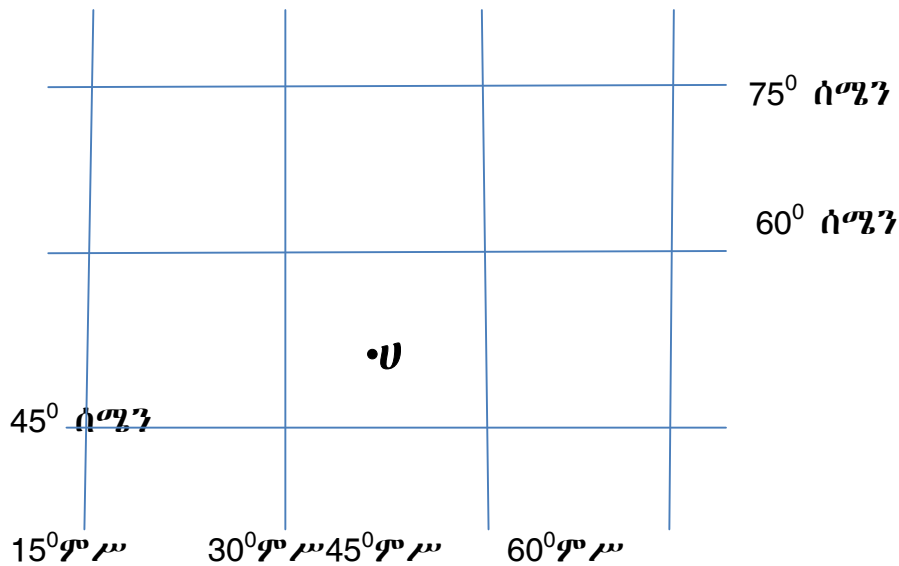
2ኛ. ከቦታው በመነሳት ከግርጌ የሚገኘውን የኬክሮስ መስመር ድግሪ መወሰድ።

ከዚያም ከተነሳንበት ዲግሪ ወደ ላይ ያለውን ልዩነት በድግሪ ማግኘትና በቀድሞው ድግሪ ላይ በመደመር የቦታውን የኬክሮስ ድግሪ እናገኛለን።

3ኛ. በመቀጠል ከቦታው ተነስተን በካርታው ላይ በስተምዕራብ የሚገኘውን የቋሚ መስመር (ኬንትሮስ) ዲግሪ በመወሰድ ከመነሻ ድግሪ ወደ ምስራቅ ያለውን

ልዩነት በመጠሰድ በቀድሞ ላይ ደምሮ ማስቀመጥ፡፡

4ኛ.ያገኘነውን ዲግሪ ቀድመን ኬክሮስን እናስቀምጣለን በመቀጠልም የኬንትሮስ ድግሪውን እንገልጻለን፡፡

ሥዕል 1.3. የኬክሮስ እና ኬንትሮስ ምናባዊ መስመሮች

ቦታው የሚገኘው በ15° ልዩነት የሚገኝ ቢሆን

በዚህ መሠረት ኬክሮስ 45° እንነሳና ቦታው አጋማሽ ላይ በመሆኑ የ15° ድግሪ ግማሽ ማለትም 7.5° እንደምርበታለን፡፡ ማለትም $45^\circ + 7.5^\circ = 52.5^\circ$ ኬክሮስ ሰሜን ሲሆን ኬንትሮሱ ደግሞ ከ30° እንነሳና ቦታው አጋማሽ ላይ ያለ በመሆኑ በ30° እና 45° ልዩነት ማለትም የ15° ግማሽ 7.5° ልዩነት በ30° ላይ እንደምራለን፡፡

ማለትም $30^\circ + 7.5^\circ = 37.5^\circ$ ኬንትሮስ ምስራቅ ይሆናል፡፡

በመሆኑም ቦታው ማለትም “ሀ” የሚገኝበት ፍፁማዊ መገኛ 52.5° ኬክሮስ ሰሜንና 37.5° ኬንትሮስ ምስራቅ ይሆናል ማለት ነው፡፡

እንዲሁም የአንድን አካባቢ ፍፁማዊ መገኛን ለማግኘት በጎግል ካርታ እና ጎግል የመሬት መመልከቻ መጠቀም ይቻላል፡፡

ጎግል ካርታ

ጎግል ካርታ ማለት ከበይነ መረብ/ Internet/ ጋር የተያያዘ ሆኖ ዝርግ ነገር ላይ የመሬትን ሞዴል፣ ቅርፅና ርቀትን ማሳየት የሚችል ነገር ነው፡፡

የጎግል ካርታ ጥቅም

1. ሰዎች የፈለጉትን ቦታ በቀላሉ በጥልቀት ለመለየት
2. የመሬትን ቅርፅ በቀላሉ ለመለየት

የአጠቃቀም ዘዴ

1. የሚፈለገውን ቦታ በቅድሚያ መለየት
2. ኬንትሮስና ኬክሮስን መለየት
3. ካርታውንከበይነ መረብ/ Internet/ በማወረድ መመልከት

የጎግል ካርታ ዓይነቶች

1. የመንገድ ጎግል ካርታ- መንገድ የሚያሳይ
2. የሳተላይት ጎግልካርታ- ሳተላይትን በመጠቀም የተፈለገውን ቦታ ለይቶ የሚያሳይ ካርታ
3. የመልካ ምድር ጎግል ካርታ- የመሬትን አቀማመጥና ቅርፅ የሚያሳይ ካርታ

ተግባራዊ ክንውን 1.3.

ከላይ ባለው ሥዕል 1.2. የደብ/ብ/ሕ/ክልል ንድፍ ካርታ ላይ መሰረት በማድረግ:-

1. የዞናችሁን መገኛ የኬክሮስና የኬንትሮስ መስመር በመጠቀም አሳይ፡፡
2. የዞናችሁን መገኛ ዘመናዊ ቴክኖሎጂዎችን በመጠቀም በጎግል ካርታ (Google map) እና ጎግል የምድር መመልከቻ (Google earth) በመጠቀም አሳይ፡፡

1.3. በዞናችን አስፈላጊ ቦታዎች መገኛ

በዞናችሁ አስፈላጊ ቦታዎች የሚባሉት ለህብረተሰብ ልማትና እድገት አስተዋዕክ የሚያበረክቱ ታሪካዊና ተፈጥሮአዊ አካባቢዎችናቸው፡፡

ለምሳሌ:- የቅርሶች መገኛ ቦታዎች

በዚህም መሰረት በዞናችሁ ውስጥ የሚገኙትን አስፈላጊነታዎች በካርታ ላይ የኬክሮስና የኬንትሮስ መስመሮችን በማየት እንዲሁም ዘመናዊ ቴክኖሎጂዎችን በመጠቀም በጉሳል ካርታ (Google map) እና ጉሳል የምድር መመልከቻ (Google earth) መለየትና ማወቅ ይቻላል፡፡

ተግባር 1.4. የቡድን ወይይት

ከላይ ባለው ሥዕል 1.2. የደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ንድፍ ካርታ ላይ መሰረት በማድረግ፡-

1. በዞናችሁ አስፈላጊ የሆኑ ቦታዎች መገኛን የኬክሮስና የኬንትሮስ መስመር በመጠቀም አሳዩ፡፡
2. በዞናችሁ አስፈላጊ የሆኑ ቦታዎች መገኛን ዘመናዊ ቴክኖሎጂዎችን በመጠቀም በጉሳል ካርታ (Google map) እና ጉሳል የምድር መመልከቻ (Google earth) በመጠቀም አሳዩ፡፡

1.4 የአገራችን ዞኖች ስፍራና ስሞች

ተግባር 1.5. የቡድን ወይይት

1. አገራችን ማለት ምን ማለት ነው?
2. ከላይ ባለው ሥዕል 1.2. የደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ንድፍ ካርታ፣ እንዲሁም በሠንጠረዥ 1.1. እና 1.2. ላይ መሰረት በማድረግ የዞናችሁ እና የአገራችን ዞኖች ስምና አቅጣጫ ለዩ፡፡

❖ አገራችን ማለት በመሰረታዊ አቅጣጫዎች አንድን ቦታ/አካባቢ የሚያዋስኑ ቦታዎች ማለት ነው፡፡

ሠንጠረዥ 1.1. በደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ውስጥ የሚገኙ ዞኖች ከነዋና ከተማቸው

ተ.ቁ.	የዞኑ መጠሪያ ስም	ዋና ከተማ
1	ቤንች ሸኮ	ሚዛን አማን
2	ዳዊሮ	ታርጫ
3	ጋሞ	አርባ ምንጭ
4	ጎፋ	ሳዊላ
5	ጌዲኦ	ዲላ
6	ጉራጌ	ወልቂጤ
7	ሀዲያ	ሆሳዕና
8	ካፋ	ቦንጋ
9	ካምባታና ጠምባሮ	ዱራሜ
10	ሸካ	ማሻ
11	ስልጤ	ወራቤ
12	ደቡብ ኦሞ	ጂንካ
13	ወላይታ	ሶዶ
14	አላባ	ሀላባ ቁልቶ
15	ኮንሶ	ካራት
16	ምዕራብ ኦሞ	ጀሙ

ሠንጠረዥ 1.2. በደ/ብ/ብ/ሕ/ክልል ውስጥ የሚገኙ ልዩ ወረዳዎች ከነዋና ከተማቸው

ተ.ቁ	የልዩ ወረዳው መጠሪያ ስም	ዋና ከተማ
1	አማሮ	ኬሌ
2	አሌ	ገዋዳ
3	ባስኬቶ	ላስካ
4	ቡርጂ	ሶያማ
5	ደራሼ	ጊዶሌ
6	ኮንታ	አመያ
7	የም	ሳጃ

መልመጃ 1.1.

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮች ውስጥ ትክክልከሆነ እውነት ትክክልካልሆነ ሀሰትበማለትመልሱ፡፡

1.የአንድን አካባቢ አስፈላጊ ቦታ ለማወቅ ኅግል ካርታ መጠቀም ይቻላል፡፡

2.የአንጻራዊ መገኛ ለማወቅ ኬክሮስና ኬንትሮስ ብቸኛ አማራጮች ናቸው፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችከተሰጡትአማራጮችትክክለኛውን

መልስየያዘውንሆሂመርጣችሁመልሱ፡፡

1. ከሚከተሉት ውስጥ የፀሐይ መግቢያ መሠረታዊ አቅጣጫ የቱ ነዉ?

ሀ.ሰሜን ለ. ምዕራብ ሐ.ደቡብ መ. ምስራቅ

2. ከሚከተሉት ውስጥ የኬንትሮስ መነሻ የሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ.የምድር ወገብ ለ.ጠቅላይ ሜሪዲያን ሐ.የካንሰር መስመር መ.መለስ የለም

ሐ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስሰጡ፡፡

1. የዞናችሁን አንፃራዊ መገኛ ለማወቅ የምትጠቀሙበት ማሳያ ምንድን ነዉ?

2. አጎራባች ማለት ምን ማለት ነዉ?

ማጠቃለያ

- ዞንከወረዳቀጥሎየሚገኝአስተዳደራዊእርከንነው፡፡
- የዞኖችንመገኛለመግለጽአንጻራዊመገኛእናፍፁማዊመገኛ መንገዶችን እንጠቀማለን፡፡አንጻራዊመገኛ የምንኖርበትን አካባቢ መገኛ ከሌሎች ቦታ አንፃር ለማሳየት ይጠቅማል፡፡ፍፁማዊመገኛየሚያመለክተውበካርታላይየኬክሮስናኬንትሮስመስመሮችመጋጠሚያበመጠቀምነው፡፡
- ኬክሮስከምድርወገብበስተሰሜንወይምበስተደቡብያለውየርቀትመለኪያነው፡፡
- ኬንትሮስከዋናውሜሪዲያን (Prime meridian) በስተምስራቅወይምበስተምዕራብያለውየርቀትመለኪያነው፡፡
- ኬክሮስናኬንትሮስበዲግሪዎች፣በደቂቃዎችእናበሴኮንዶችየተዋቀሩናቸው፡፡
- በዞኖችሁ ወሰን የሚገኙትን አስፈላጊቦታዎችበካርታ ላይ የኬክሮስናየኬንትሮስመስመሮችንበማየት እንዲሁም ዘመናዊ ቴክኖሎጂዎችን በመጠቀም በጉሳል ካርታ (Google map) እና ጉሳል የምድር መመልከቻ (Google earth) መለየትና ማወቅ ይቻላል፡፡
- አስፈላጊቦታማለትለህብረተሰቡጥቅምየሚሰጥየተፈጥሮእናሰውሰራሽህብትንየያዘበ ታነው፡፡
- አጎራባችማለትበመሰረታዊአቅጣጫዎችአንድንቦታ/አካባቢየሚያዋስኑቦታዎች ማለትነው፡፡

የምዕራፉ ማጠቃለያ የክለሳጥያቂዎች

ሀ. የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮች ካነበባችሁ በኋላ ትክክል ከሆነ “እውነት”

ትክክል ካልሆነ ደግሞ “ሀሰት” በማለት መልስ/ሽ/፡፡

1. ዞን ማለት ከቀበሌ ቀጥሎ የሚገኝ መንግሥታዊ አስተዳደር እርከን ነው፡፡

2. አንፃራዊ መገኛ የሚያመለክተው በምድር ገጽ ላይ ያለውን ቋሚ ቦታ ነው፡፡

3. ኬክሮስ ከምድር ወገብ በስተምስራቅ ወይም በስተምዕራብ ያለው የርቀት መለኪያ ነው፡፡

4. የኬንትሮስ መስመሮች ከጠቅላይ ሜሪዲያን ሰሜን ወይም ደቡብ ያለውን ቦታ በምድር ላይ ለመለካት ያገለግላሉ፡፡

5. የኬክሮስ መስመሮች ከምድር ወገብ ጋር ትይዩ ናቸው፡፡

ለ. ለሚከተሉት ጥያቄዎች ከተሰጡት አማራጮች ትክክለኛውን መልስ የያዘውን

ሆሂ በመምረጥ መልስ/ሽ/፡፡

1. ብዙውን ጊዜ የኬክሮስ እና የኬንትሮስ መለኪያ የሆነው የቱነው?

ሀ. ሴኮንድ ለ. ዲግሪ ሐ. ደቂቃ መ. ሁለት ም

2. ከአበይት አቅጣጫዎች ውስጥ የፀሐይ መጠጫ የሚያመለክት የቱነው?

ሀ. ሰሜን ለ. ምስራቅ ሐ. ደቡብ መ. ምዕራብ

3. በዜሮ (0°) ኬንትሮስ ላይ የሚገኘው አብይ መስመር የቱነው?

ሀ. የምድር ወገብ ሐ. የካፕሪኮርን መስመር

ለ. ጠቅላይ ሜሪዲያን መ. የካንሰር መስመር

4. ዞንከወረዳ አንጻር ሲታይ በመጠን _____

ሀ. ያንሣል ለ. ይበልጣል ሐ. እኩል ነው መ. መልስ የለም

ሐ. ለሚከተሉት ጥያቄዎች አጫጭር መልሶች ስጥ/ጭ/::

1. አራቱን አበይት አቅጣጫዎች ዘርዝሩ::

2. አንፃራዊ መገኛ ማለት ምን ማለት ነው?

3. በምድር ዙሪያ ከደቡብን ፍቀክ በብወደ ሰሜንን ፍቀክ በብ የተሰመሩ ምናባዊ

መስመሮች ምን ይባላሉ?

4. ለዞኖች ሁሉ ጎረቤቶች የሆኑ አራቱ ዞኖችን ጥቀሱ::

5. የአንፃራዊ መገኛና የፍፁም መገኛ ልዩነቶችን ግለፁ::

ምዕራፍሁለት

2. ምግብናየቤተሰብደህንነት

ከምዕራፉ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ምዕራፍ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- ጤናማምግብእናመጠጥለይታችሁትጠቀማላችሁ።
- ምግብንበአራትመሠረታዊቡድኖችትመድባላችሁ።
- የምግብብክለትንለመከላከል የሚረዱ ዘዴዎችንትለያላችሁ።
- የጠጣር፣ፈሳሽእናጋሶችንባህሪያትንትገልጻላችሁ።
- የንጽህናአያያዝዘዴዎችንትገልጻላችሁ።
- በነገሮችሁኔታላይየተደረጉለውጦችንትገልጻላችሁ።
- የተለያዩየብርሃንተግባራትንትዘረዝራላችሁ።

በምዕራፉ የተካተቱ ይዘቶች

2.1. ምግብ እና ጤና

2.2. የምግብ አስፈላጊነት

2.3. የግል ንፅህና አጠባበቅ

2.4. የቁስ አካላዊ ለውጦች

2.5. የብርሃን አስፈላጊነት

መግቢያ

የሰው ልጅ በጤንነት ለመኖር እና የዕለት ተዕለት ሥራውን ለማከናወን ምግብን በሚፈለገው ዓይነትና መጠን ማግኘት ተገቢ

ነው፡፡ የተመጣጠነ የምግብ አመጋገብ ሥርዓትን የተከተለ ሰው ጤናማ ሆኖ ማንኛውንም ተግባር ለማከናወን ብቃት ይኖረዋል፡፡ በዚህ ምዕራፍ

ወስጥ ምግብ እና ጤና፣ የምግብ አስፈላጊነት፣ የግልን ፅህና አጠባበቅ፣ የቁስ አካላዊ ለውጦች፣ እንዲሁም የብርሃን አስፈላጊነት የሚሉት ይዘቶች ተካተዋል፡፡

በእነዚህ ዋና ዋና ርዕሶች ሥር የተዳሰሱ ሀሳቦች ከዕለት

ተዕለት ኑሮ አችን ጋር የተያያዙ ማለትም የምግብ አስፈላጊነት፣ አራቱ መሠረታዊ የምግብ ቡድኖች፣ የምግብ ብክለት እና መንስኤዎች እና የግልን ፅህና

አጠባበቅ ወዘተ... የሚመለከቱ የትምህርት ይዘቶች በዝርዝር ተካተዋል፡፡

2.1. ምግብ እና ጤና

መታወስ የሚገባቸው ቁልፍ ቃላት

- ምግብ
- የንፅህና ጉድለት
- የምግብ ብክለት
- የምግብ ክፍል
- የአመጋገብ ስርዓት

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- የምግብን አስፈላጊነት ትገልጻላችሁ፡፡
- የተመጣጠነ ምግብ ጥቅምን ትገልጻላችሁ፡፡

የማነቃቂያ ጥያቄ

ምግብምንድንነው?

ምግብ የሚበላ ወይም የሚጠጣና ለሰውነታችን ጤንነትና ዕድገት ሊሰጥ የሚችል ንጥረ ነገር ነው።

ምግብ ለሰው ልጅ ከሚያስፈልጉ መሠረታዊ ፍላጎቶቻችን መካከል አንዱ ነው። ሰውና ሌሎች ህይወት ያላቸው ነገሮች ያለ ምግብ መኖር አይችሉም። ምግብ ሃይልና መቀት በመስጠት፣ ሰውነትን ከበሽታ ለመከላከል እና ለመገንባት ያገለግላል። ምግብ ከእፅዋትና ከእንስሳት እና ገኛ ለን፣ ጤንነት ማለት ወስጣዊ እና ወጪዊ አካል ደህንነት ማለት ሲሆን ጤንነታችንን ለመጠበቅ ደግሞ የተለያዩ የምግብ አይቶችን መመገብ ያስፈልጋል። አንድ ሰው የተሟላ ጤንነት እንዲኖረው በየዕለቱ የተለያዩ የምግብ ዓይነቶችን ወይም የተመጣጠነ ምግብ መመገብ አለበት።

የተመጣጠነ ምግብ የማይመገብ ሰው ደካማና በቀላሉ ለበሽታ የተጋለጠ ይሆናል። አዘውትራች ሁሉ የተመጣጠነ ምግብ ከተመገባችሁ ጤናማ፣ ጠንካራ፣ ንቁና ንብዝተማሪት ሆናላችሁ።

2.2. የምግብ አስፈላጊነት

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- አራቱን የምግብ ክፍሎችን ትዘረዝራላችሁ።
- አራቱን የምግብ ክፍሎችን ጥቅም ትናገራላችሁ።
- የምግብ ብክለት መንስኤዎችን ትገልፃላችሁ።
- የምግብ መበከል የሚያስከትላቸውን ጉዳዮች ትዘረዝራላችሁ።
- የምግብ ብክለት መከላከያ ዘዴዎችን ትለያላችሁ።

ጤነኞች

እንድንሆን፣በቂታይልና

ሙቀት እንድናገኝና የተስተካከለ ዕድገት እንዲኖረን የተመጣጠነ የአመጋገብ ሥርዓት መከተል አለብን፡፡ በሀገራችን

ብዙ ዓይነት ምግቦች ይገኛሉ፡፡ እነዚህ ምግቦች ከአንድ በላይ ንጥረ ምግቦችን ሊይዙ ይችላሉ፡፡ ነገር ግን ሁሉንም አስፈላጊ ንጥረ ምግቦች አጣምሮ በበቂ መጠን የያዘ ምግብ የለም፡፡ ስለዚህ የተለያዩ ምግቦችን በመመገብ የተመጣጠነ ምግብ ማግኘት ያስፈልጋል፡፡

የተመጣጠነ ምግብ መመገብ ለምን ይጠቅማል?

የተመጣጠነ ምግብ መመገብ የሚከተሉትን ጥቅሞች ይሰጠናል፡፡

- ✓ ሰውነታችንን ለመገንባትና የተጎዳ አካልን ለመጠገን
- ✓ በቂ ሀይልና ሙቀት ለማግኘት
- ✓ ሰውነታችንን ከበሽታ ለመከላከል
- ✓ የተስተካከለ ብርታት፣ ጥንካሬ፣ ዕድገት እንዲኖረን ይረዳል፡፡

2.2.1 አራቱ ዋና ዋና የምግብ ክፍሎች

ተግባር 2.1. የቡድን ዉይይት

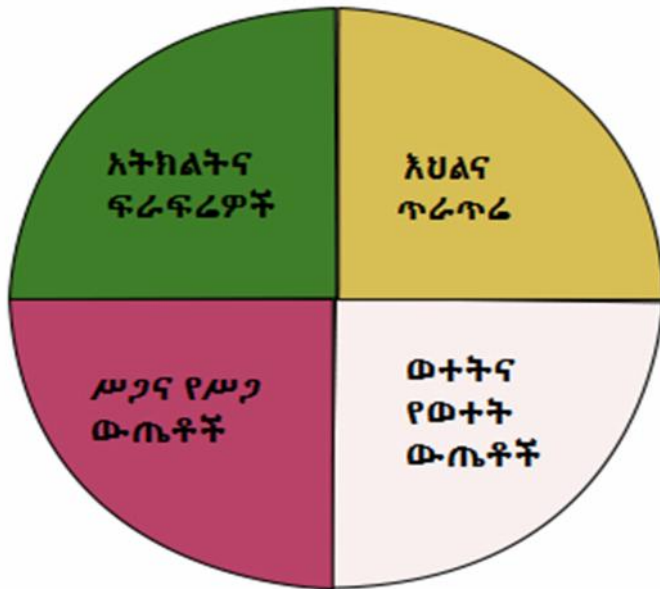
ዓላማ፡ አራቱን መሠረታዊ የምግብ ክፍሎችን መለየት

መመሪያ፡ በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቦ የመወያያ ጥያቄዎች፡

1. ምግቦች ከመገኛ ምንጮቻቸውና ከዓይነታቸው አኳያ በስንት ይመደባሉ? ዘርዝሯቸው፡፡

2. በአካባቢያችሁ የምታወቋቸውን የምግብ ዓይነቶች በአራቱ መሰረታዊ የምግብ ክፍሎች መድቡ፡፡

የምግብ አይነቶች እንደ ጥቅማቸውና እንደ መገኛ ምንጮቻቸው ይመደባሉ፡፡ የመገኛ ምንጮቻቸውን መሰረት በማድረግ ቀጥሎ የተመለከቱት አራት መሰረታዊ ክፍሎች አሉ፡፡

ሥዕል 2.1. አራቱ የምግብ ክፍሎች

1. የአትክልትና ፍራፍሬ ክፍል

የአትክልትና ፍራፍሬ ምግቦች ሰውነታችንን ከበሽታ በሚከላከሉ ቪታሚኖችና

ማዕድናት የበለፀጉ የምግብ ክፍሎች ናቸው፡፡ እንደ

ካሮት፣ ቀይሥ ሮኔ፣ ጎመን፣

ሰላጣ፣ ቆስጣ፣ ቃሪያና ቲማቲም አትክልት ሲሆኑ ብርቱካን፣ ሎሚ፣ ሙዝ፣ መንደሪንና

የመሳሰሉት ደግሞ የፍራፍሬ ምግቦች ናቸው፡፡

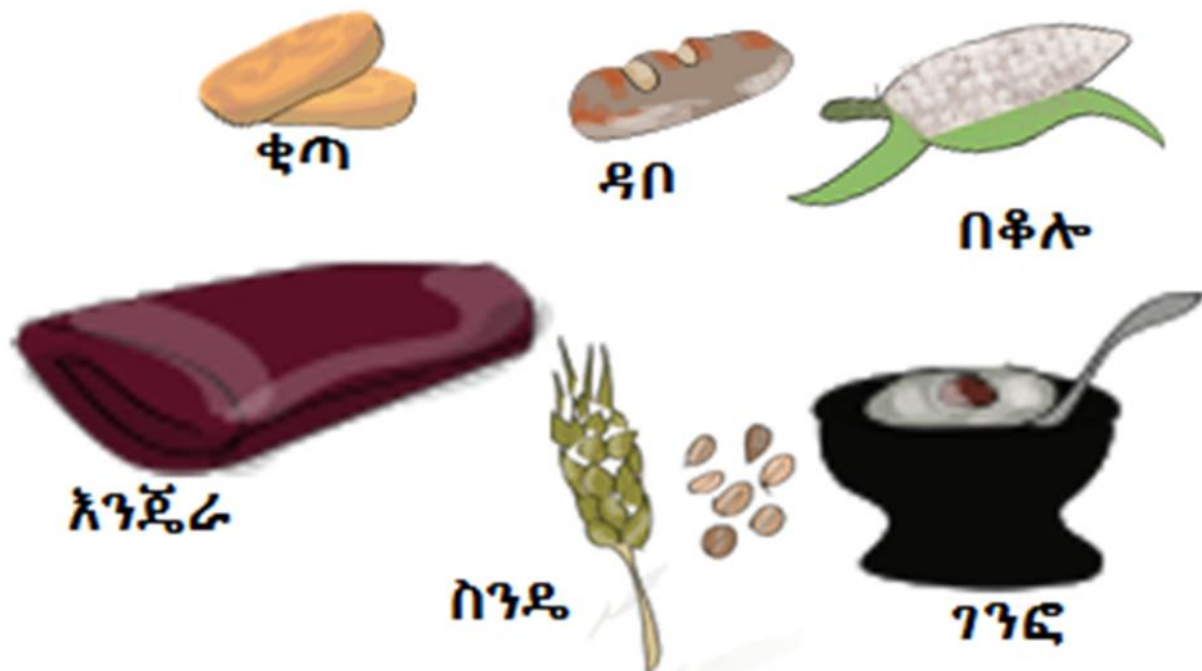

ሥዕል 2.2. የአትክልትና ፍራፍሬ ምግቦች

2. የእህልና ጥራጥራ ክፍል

ይህ የምግብ ክፍል ለሰውነታችን ኃይልና መቀት

ሰጭ ምግቦችን እንዲሁም ሰውነትን የሚገነቡና የሚጠግኑ ምግቦችን ያካተተ ነው። ዳቦ፣ እንጀራ፣ ቂጣ፣ ገንፎ፣ ስንዴ፣ ባቄላ፣ ገብስ፣ በቆሎ፣ አደንጓሬ፣ ቆሎ፣ አተርናም ስር የእህልና ጥራጥሬ ምግቦችናቸው።

ሥዕል 2.3. የእህልና ጥራጥሬ ምግቦች

3. የሥጋ ክፍል

በሥጋክፍል የሚመደቡ ምግቦች ሰውነትን በሚገነቡ ፕሮቲን ንጥረ ነገሮች የበለፀጉናቸው፡፡ የበሬ

ሥጋ፣ የበግሥጋ፣ የፍየልሥጋ፣ የዶሮሥጋ፣ የአሣሥጋ እንዲሁም የአሳማሥጋ በዚህ የምግብ ክፍል ውስጥ ይመደባሉ፡፡

ሥዕል 2.4. የሥጋ ክፍል ምግቦች

4. የወተት ክፍል

የወተት ክፍል ለሰውነታችን በጣም አስፈላጊ ነው፡፡ ወተትና የወተት ተዋፅኦ ምግቦች በፕሮቲን የበለፀጉ በመሆናቸው ለአካል እድገትና ግንባታ እንዲሁም

ለአጥንቶቻችንና ለጥርሶቻችን ጥንካሬ ጠቃሚናቸው፡፡ ወተት፣ እርጎ፣ አይብ፣ አሬራና አንት የወተት ክፍል ምግቦችናቸው፡፡

ሥዕል 2.5. ወተትና የወተት ተዋፅኦ

መልመጃ 2.1

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችካነበባችሁበኋላትክክልከሆነ“እውነት”

ትክክልካልሆነደግሞ“ሀሰት”በማለትመልስ/ሽ/፡፡

1.ምስርየእህልናየጥራጥሬምግቦችክፍል ዉስጥ ይመደባል፡፡

2.ምግብ ለሰዉ ልጅ ከሚያስፈልጉ መሰረታዊ ነገሮች አንዱ ነዉ፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችከተሰጡትአማራጮችትክክለኛውንመልስየያዘውን ሆሂበመምረጥመልስ/ሽ/፡፡

1. ከሚከተሉት ዉስጥከአትክልትና ፍራፍሬክፍል ዉስጥ የማይመደበዉ የቱ ነዉ?

ሀ.አደንጓሬ ለ.ሎሚ ሐ.ሙዝ መ.መንደሪን

2. በቆሎ፣በንዴናጤፍ የሚመደቡት በ-----ክፍል ነዉ፡፡

ሀ.ሥጋ ለ.አትክልትና ፍራፍሬ ሐ.የእህልናጥራጥሬ መ.ወተት

3. ከሚከተሉት ዉስጥየእህልናጥራጥሬምግብ ክፍል ዉስጥ የሚመደበዉ የቱ ነዉ?

ሀ.ካሮት ለ.ሰላጣ ሐ.ስንዴ መ.ቃሪያ

2.2.2 የምግብብክለትመንስኤዎች

ተግባር 2.2. የቡድን ዉይይት

ጻላማ፡- የምግብብክለትና መንስኤዎችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የምግብመበክልማለትምንማለትነው?

2. የምግብ መበክል ምክንያቶችምንድንናቸው?

3. የምግብብክለት መከላከያ ዘዴዎችን ዘርዝሩ፡፡

ፅድ

ነገሮች ምክንያት መስጠት ሲያቋርጥና ለሰውነታችን ጎጂ ሲሆን ነው፡፡ምግብ

የሚበክለው በተለያዩ ምክንያቶች ነው ፡፡ በዚህ መሰረት የምግብ መበክል ማለት በዓይን በማይታዩ በሽታን የሚያስከትሉ ጥቃቅን ህይወት ባላቸው ነገሮች/ጀርሞች/ መመረዝማለት ነው፡፡ ብዙ ምግቦች በቀላሉ ይበክላሉ፡፡ በጀርሞች/የተበከለ/የተበላሸ/ምግቦች ተመጋቢውን ይመርዛሉ፡፡ ለህመምም ያጋልጣሉ፡፡ ብሎም ለሞት ሊዳርጉ ይችላሉ፡፡

የምግብ መበክልን የሚያስከትሉ ምክንያቶች የሚከተሉት ናቸው፡-

- ምግብ የሚያዘጋጅ ውሃው የግልን ፅህናት ይድለት
- የምግብ መሥሪያ ፅዕኖችን ፅህናት ይድለት
- ምግብ የሚያዘጋጅ ውሃው በተላላፊ በሽታ መጠቃት
- ለምግብ ዝግጅት የምንጠቀምበት ውሃን ፅህናት ይድለት
- ሳይከደን የተቀመጠ ምግብ በአቧራ፣ በዝንብ፣ በአይጥ እና በተለያዩ በሽታ አምጭ ተዋስያን ንኪኪ ሲኖረው
- በመርዛማ ኬሚካሎች ምግቡ ሲበክል

በምግብ በክለት ምክንያት ለሚከሰት በሽታ ወንጋለጥ እንችላለን፡፡

በምግብ እና ውሃ በክለት እንደጃርዲያ፣ አሜባና ብልሃር ዚያ በመሳሰሉት የአንጀት ጥገኛት ላትሎች እንዲሁም እንደ ታይፎይድና ታይፊሰባሉ በሽታ ወንጋለጥ እንችላለን፡፡ በዚህም ለከፍተኛ ትውከት፣ ተቅማጥ እና ከባድ ህመም እንጋለጣለን፡፡

የማነቃቂያ ጥያቄ

ተማሪዎች!

የምግብ በልሽትን ለመከላከል የሚያስችሉ ዘዴዎች ምንም እንደሆኑ ለመምህራኖች ህራችሁ ግለፅ፡፡

የምግብ በክለት መከላከያ ዘዴዎች፡-

- የምግብማዘጋጃዕቃዎችንበሞቀ
- ሣሙናበሚገባማጠብለምሳሌ፡ ድስት፣መክተፊያ፣ቢላዋናየመሳሰሉት
- ምግብሲዘጋጅየእጆቻችንንናጥፍሮቻችንንንፅህናመጠበቅ
- የምግብማቅረቢያናመመገቢያቁሳቁሶችእንደ
- ሰህን፣ጭልፋ፣ማንኪያየመሳሰሉትዕቃዎችንበንፁህውሃማጠብ
- በጥሬነታቸውየምንመገባቸውአትክልትናፍራፍሬዎችእንደቲማቲም፣ሰላጣናብርቱ
- ካንየመሳሰሉትንምግቦችከመመገባችንበፊትበንፁህውሃ ማጠብ
- ለምግብዝግጅትየሚረዳንፁህውሃንመጠቀም
- በሽታአስተላላፊየሆኑዝንቦች፣ትንኞች፣በረሮናአቧራበምግብላይናበመመገቢያዕቃ
- ዎችላይእንዳያርፉሽፍኖማስቀመጥ
- ምግብንበበቂሁኔታበማብሰልጎጂየሆኑበሽታአምጨጀርሞችንማጥፋት
- የምግብ ማቆያ ዘዴዎችን በአግባቡ መጠቀም፡፡

መልመጃ 2.2.

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችካነበባችሁበኋላትክክልከሆነ“እውነት”ትክክል ካልሆነደግሞ“ሀሰት”በማለትመልስ/ሽ/፡፡

1.ለምግብዝግጅት የምንጠቀምበትውሃንፅህና ጉድለት ካለበት የምግብብክለትን ሊያመጣ ይችላል፡፡

2. ምግብስናዘጋጅየእጆቻችንንናጥፍሮቻችንንንፅህናመጠበቅ ያስፈልጋል፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችከተሰጡትአማራጮችትክክለኛውንመልስየያዘውን ሆሂበመምረጥመልስ/ሽ/፡፡

1.የምግብ መበክል /ብልሽት/ ምክንያት የሆነው የቱነው?

ሀ.ምግብን በበቂ ሁኔታ ያለማብሰል

ለ.የምግብዝግጅትዕቃዎች ንፅህና ጉድለት

ሐ.የግልንፅህና ጉድለት መ. ሁሉም መልስ ናቸው

2. የተበላሽ/የተበክለ/ ምግቦች

ሀ.ጣዕማቸውንይቀየራሉ ለ.እጅ እጅ ይላሉ ሐ.መጥፎ ሽታ ያመጣሉ

መ. ሁሉም መልስ ናቸው።

2.3. የግልንፅህና አጠባበቅ

መታወስ የሚገባቸው ቁልፍ ቃላት-

-ጤናማ

- የግል ንፅህና

- ተላላፊ በሽታ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- ስለግልንፅህና አጠባበቅ ጠቁሜታ ትገልፃላችሁ
- የግልንፅህና አጠባበቅ ዘዴዎችን ትዘረዝራላችሁ፡፡
- በግል ንፅህና ጉድለት የሚከሰቱ በሽታዎችን ትናገራላችሁ፡፡
- ጤናማ እና የታመሙ ሰዎችን ባህሪያት ታነፃፅራላችሁ፡፡

የንዑስ ርዕሱ ይዘቶች

2.3.1. ንፅህናችንን ለምን እንጠብቃለን?

2.3.2. የግልንፅህና ጉድለት በሌሎች ሰዎች ላይ ምን ሊያስከትል ይችላል?

2.3.2 . በንጽህና ጉድለት ምክንያት የሚከሰቱ በሽታዎች

2.3.3 . ጤናማ እና የታመሙ ሰዎችን ማነፃፀር፡፡

2.3.4 . ለታመሙ ሰዎች ትኩረት እና እንክብካቤ መስጠት

የግል ንፅህና አጠባበቅ

ተግባር 2.3. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የግል ንፅህና አጠባበቅ ዘዴዎችን መለየት

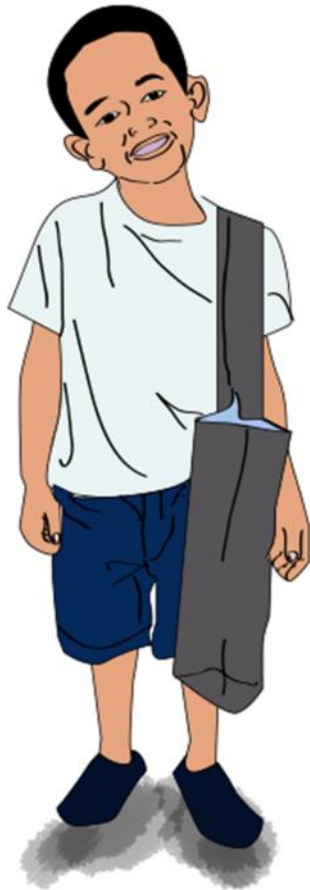
መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቦ የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የግልንፅህና ምንድን ነው?
2. የግልንፅህና አጠባበቅ ዘዴዎችን ዘርዝሩ፡፡
3. በግል ንፅህና ጉድለት የሚከሰቱ በሽታዎችን ጥቀሱ፡፡
4. ጤናማ እና የታመሙ ሰዎች የሚለዩበትን ባህሪያት ግለፁ፡፡

ጤንነት ማለት የአንድ ሰው አካላዊ፣ አዕምሯዊ እና ማህበራዊ ደህንነት ማለት ነው፡፡ ሰው በአካሉ ላይና በአዕምሮዉ ላይ ምንም ህመም ከሌለዉ ጤነኛ ሰው ይባላል፡፡

የግል ንፅህና ማለት ሰው ለሰውነቱ እና ለሚለብሰው ልብስ የሚያደርገው የንፅህና ጥንቃቄ ማለት ነው፡፡

ንጽሕናውን የሚጠብቅና የማይጠብቅ ልጅ

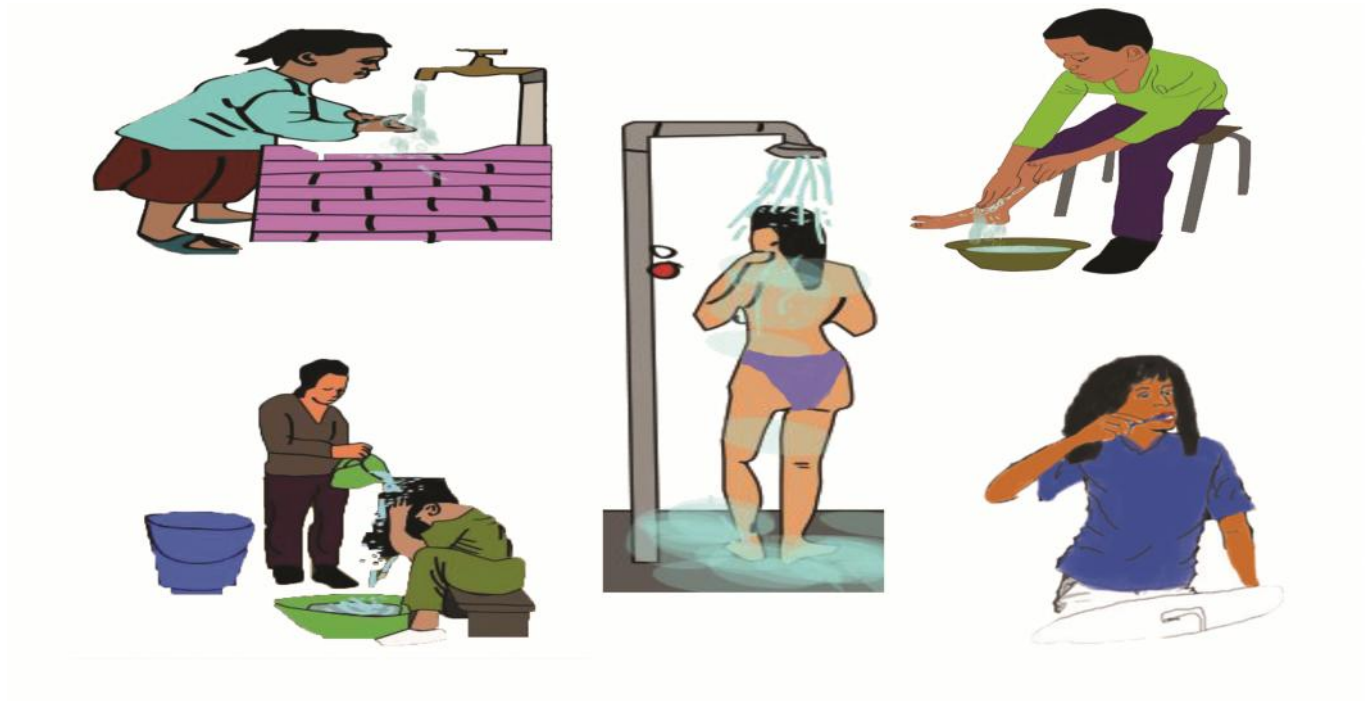

ሥዕል 2.6. የግል ንፅህናውን የሚጠብቅና የማይጠብቅ ሰው ልዩነት

2.3.1.ንፅህናችንን ለምን እንጠብቃለን?

የግልንፅህና መጠበቅ ራሳችንን ከበሽታ ለመከላከል፣ ንቁ ፣ ደስተኛና ጤናኛ ሆኖ ለመገኘት እና ሥራችንን በአግባቡ ለማከናወን ያስችለናል፡፡ የንፅህና ጉድለት ለተለያዩ የበሽታ ዓይነቶች የሚያጋልጥ ሲሆን ተፈጥሮአዊው በታችንንም ይቀንሳል፡፡ ስለዚህ የግልንፅህናን መጠበቅ አስፈላጊ ነው፡፡ በመሆኑም የሚከተሉትን የግልንፅህና መጠበቂያ መንገዶችን በመከተል የግል ንፅህናችንን እንጠብቃለን፡፡ የግልንፅህና መጠበቂያ መንገዶች፡-

- እጅን፣እግርን፣ፊትንናፀጉርን በሳሙናመታጠብ
- የእጅናየእግርንጥፍርመቁረጥ
- ገላንመታጠብ
- ጥርስንበሚገባመፋቅ/መቦረሽ/
- ልብስንማጠብናመተኮስ ወዘተናቸው፡፡

ሥዕል 2.7.የግልንፅህናመጠበቂያ ዘዴዎች

2.3.2. የግልን ፅህናት ጉድለት በሌሎች ሰዎች ላይ ምን ሊያስከትል ይችላል?

ከግልን ፅህናት ጉድለት ከሚመጡ በሽታዎች አብዛኛዎቹ በቀላሉ ከአንድ ሰው ወደ ሌላ ሰው የሚተላለፉ ናቸው፡፡ ስለዚህ እኛን ፅህናትን ንግልጠበቅንና በዚህ ምክንያት በተለያዩ ከግልን ፅህናት ጉድለት በሚመጡ በሽታዎች ከተጠቃን በሽታውን በቀላሉ ወደ ሌሎች ሰዎች ማስተላለፍ እንችላለን ማለት ነው፡፡

ለምሳሌ፡-

የዓይን ማዝ ከግልን ጽህናት ጉድለት የሚመጣ በሽታና በዝንቦች አማካኝነት በቀላሉ ከአንድ ሰው ወደ ሌላ ሰው የሚተላለፍ በሽታ ነው፡፡

2.3.3. በጽህናት ጉድለት ምክንያት የሚከሰቱ በሽታዎች

ተግባር 2.4. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የግልን ፅህናት ጠቀሜታን መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. በግልን ፅህናት ጉድለት ምክንያት የሚመጡ በሽታዎችን ዘርዝሩ፡፡
2. የግልን ፅህናት ዉን የማይጠብቅ ሰው ላይ የሚታዩትን ሁኔታዎች

የግልን ጽህናትንን መጠበቅ ከሚሰጠን እርካታና ምችነት በተጨማሪ በግልን ጽህናት እጥረት ከሚመጡ በሽታዎችም ይጠብቀናል፡፡ የግልን ጽህናትንን ካለ መጠበቅ ከሚመጡ በሽታዎች መካከል ምጥቂቶቹ እንደ እክክ፣ የዓይን ማዝ (ትራኮማ)፣ ተስቦ እና የወሰፋ ትበሽታ ተጠቃሾች ናቸው፡፡

2.3.4. ጤናማ እና የታመመ ሰዎችን ማነፃፀር

የማነቃቂያ ጥያቄ

በቤተሰባችሁ ውስጥ የታመመው ወይም ታሞ የሚያወቅሰው አለ?
ይህ ሰው በታመመ እና ጤነኛ በሆነ ጊዜ የሚያሳየው ፀባይ ተመሳሳይነት ወይስ ይለያያል?
ልዩነቱን ግለፅ::

የታመመው :-

- ጥሩ ስሜት አይሰማውም
- አብዛኛው ጊዜ ወንበመኝታ ያሳያል
- ቀልጣፋና ደስተኛ ምስክር ይመስለዋል
- ሥራን በአግባቡ ሊሰራ አይችልም

ጤናማ ሰው

- ቀልጣፋና ፈጣን የሆነ
- ደስተኛና ጥሩ ስሜት የሚሰማው
- ጠንካራና የዕለት ተዕለት ተግባራዊ እንቅስቃሴ ላይ በንቃትና በብቃት ይሳተፋል

ጤናማ ሰውና የታመመ ሰው

ጤናማ ሰው

የታመመ ሰው

ሥዕል 2.8. ሕመምተኛ እና ጤናማ ሰው

2.3.5. ለታመሙ ሰዎች ትኩረት እና እንክብካቤ መስጠት

ተግባር 2.5. የቡድን ወይይት

ዓላማ፡- ለታመሙ ሰዎች የሚደረግ ትኩረት እና እንክብካቤ

መንግዶችን መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄ፡-

- በቡድን በቡድን ሆናችሁ ከቤተሰቦቻችሁ አባላት አንዱ ቢታመም
/ብትታመም/ ወይም አደጋ ቢደርስበት/ባት/
ምን አይነት እንክብካቤ እንደምታደርጉለት/ላት/ ተወያዩ፡፡

ህመምተኛነት የውጫዊ ወይም የውስጣዊ ጤንነት መጓደል ነው። በመሆኑም ህመምተኛ ሰው ፍላጎቶቹን ሁሉ ማሟላት አይችልም። ስለዚህ ህመምተኛው ከእኛ የሚፈልገውን እንክብካቤ መፈፀም አለብን። ይህ ሁኔታ በአንድ መልኩ ሰብአዊ ግዴታችን ሲሆን በሌላ በኩል ደግሞ የመንፈስ እርካታን ይሰጠናል።

ለታመሙ ሰዎች ትኩረት እና እንክብካቤ መስጠት የሚቻልባቸው መንገዶች

- የበሽታውን ዓይነት መለየት
- የመጀመሪያ ህክምና እርዳታ ማድረግ
- ማበረታታት
- ወደ ህክምና ቦታ መውሰድ
- ለህመምተኛው አስፈላጊ የሆኑ ነገሮችን ማቅረብ ለማሳሌ፡- መድሃኒት፣ ውሃ፣ ምግብ ወዘተ...

ሥዕል 2.9. ጤናማ ሰው ለህመምተኛው እርዳታ ሲያደርግ፡

መልመጃ 2.3

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችካነበባችሁበኋላትክክልከሆነ“እውነት”

ትክክልካልሆነደግሞ“ሀሰት”በማለትመልስ/ሽ/፡፡

1.የታመመ ሰው የደስታ ስሜት አይታይበትም፡፡

2.ልብስንማጠብናመተኮስ አንዱ የግልንፅህናመጠበቂያመንገድ ነው፡፡

3.ቀልጣፋና ፈጣን አለመሆን የህመምተኛ ሰው ምልክት ነው፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችከተሰጡትአማራጮችትክክለኛውንመልስየያዘውን ሆሂበመምረጥ መልስ/ሽ/፡፡

1.በንፅህና ጉድለት የሚከሰትበሽታ ያልሆነውየቱ ነው?

ሀ.የዓይንማዘለ.የተስቦ በሽታ ሐ.የወስፋት በሽታመ.የኤድስ በሽታ

2. ከሚከተሉት የጤናማነት መገለጫ ያልሆነው የቱ ነው?

ሀ.ደስተኛ አለመሆን ለ.ጥሩስሜትመሰማት ሐ. ደስተኛ መሆን
መ.በንቃትናበብቃት ስራንማከናወን

2.4. የቁስአካላዊለውጦች

መታወስ የሚገባቸዉ ቁልፍ ቃላት

- ቁስ- አካላዊ ለውጥ - ሙሙት -ሟሟ

-ቅልጠት -ትነት -ዠልትነት

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቅ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- ቁስ ምን እንደሆነ ትገልፃላችሁ፡፡
- ቁስ አካላዊ ለውጦችን ትናገራላችሁ፡፡
- የቁስ ሁኔታዎችን ትዘረዝራላችሁ፡፡

የቁስአካላዊለውጦች

ተግባር 2.6. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- በቁሶች ላይ የሚደረጉአካላዊ ለውጦችን መለየት

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቦ የመወያያ ጥያቄዎች:-

1. ቁስ ምንድን ነው?
2. የቁስ አካላዊ ለውጥ ምን ማለት ነው?
3. የቁስ አካላዊ ለውጥ ባህርያትን ዘርዝሩ፡፡

ቁስ

ማንኛውም በአካባቢያችን የሚገኝ ክብደት/መጠነ ቁስ/ ያለውና ቦታ የሚይዝ ነገር ሁሉ ቁስ ይባላል፡፡ ለምሳሌ:-ወንበር፣ጠረጴዛ፣ አየር፣እፀዋት፣እንስሳትና የመሳሰሉት፡፡

ቁስ የተሠራው በአይን ከማይታዩ ጥቃቅን አቶሞች ነው፡፡ አቶሞች ሲጣመሩሞሌክዬልችን ይሆናሉ፡፡

ለምሳሌ:-ሁለት የሃይዴሮጅን አቶሞችና አንድ የኦክስጅን አቶም ሲጣመሩ ወሃ ይፈጥራሉ፡፡

ቁስ የራሱ የሆነ ክብደትና ቦታ አለው፡፡ ለምሳሌ:- አየርና ውሃ የሚጠቀሱ ናቸው፡፡ አየር በአይን የማይታይናበእጅየማይዳሰስ ሊጨበጥየማይችል ቁስ ነው፡፡ ቁሶች በሶስት የተለያዩ ሁኔታዎች /State of matter / ይገኛሉ፡፡ እነሱም:-

1.ጠጣር:- የራሱ የሆነ ቅርጽ እንዲሁም ይዘት አለው፡፡

ምሳሌ:- ብረት፣ወርቅ፣ጠረጴዛ፣ድንጋይ፣ወንበር ወዘተ...

2.ፈሳሽ:- የራሱ የሆነ ቅርጽ የለውም ነገር ግን የራሱ የሆነ ይዘት አለው፡፡

ምሳሌ:-ውሃ፣ዘይት ወዘተ...

3.ጋዝ:-የራሱ የሆነ ቅርጽ እና ይዘት የለውም፡፡ ምሳሌ:- አየር

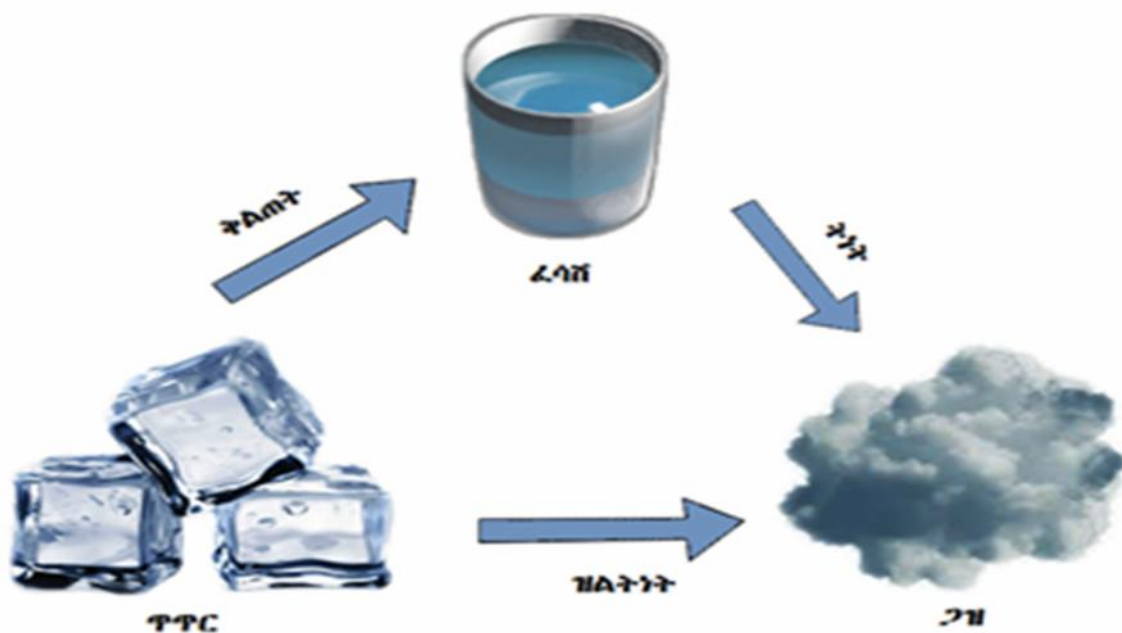
ቁስ አካል ሁለት አይነት መሰረታዊ ለውጦችን ያካሂዳል፡፡እነርሱም

ሀ) አካላዊ/ፊዚካላዊ/ለውጥ እና

ለ) ንጥረ-ቁሳዊ ወይም ዉስጣዊ/ኬሚካላዊ / ለውጦች ይባላሉ፡፡

አካላዊ/ፊዚካላዊ/ለውጥ

አዲስ ልዩ ቁስን ሊያስገኝ የማይችል ነገር ግን የቅርፅና መጠን ለውጥ ሲኖረው አካላዊ/ፊዚካል/ለውጥ ይባላል፡፡ ከዚህም ሌላ በነገሮች የሚከናወነው ለውጥ ዋናው ነገር /የውስጥ ይዘቱ/ሣይለወጥ በነበረበት የሚቆይበት ሂደት ነው፡፡አካላዊ ለውጥ የሚያካትታቸው የሚከተሉት ናቸው ፡፡ለምሳሌ፡-የበረዶ መቅለጥ፣ የውሃ መፍላት፣የጨው መሟሟት፣የወረቀት በትንንሽ መቀደድ ወዘተ...

ሥዕል2.10.የቁስ አካል የሁኔታ ለውጥ

ተግባራዊክንዋኔ /ሙከራ/

የበረዶመቅለጥአካላዊለውጥመሆኑንለማሳየትናአካላዊለውጥንለመረዳትየሚከተለውንተግባራዊክንዋኔ በመሥራት አሳዩ፡፡

ለበረዶመቅለጥየሚያስፈልጉነገሮችብርጭቆናበረዶ

አሠራር

- መምህሩ/ዋ/ በሚነግሩዋችሁ መሠረት በቡድን ትድራጃላችሁ
- የተወሰኑ ቡድኖች በረዶ ብርጭቆው ስጥ በማድረግ የፀሐይ መቀት

በሚገኝበት ሥፍራ በውጭ ያስቀምጣሉ፡፡

- ሌሎች ቡድኖች በረዶ ብርጭቆው ስጥ በማድረግ የፀሐይ መቀት

በማይደርስበት ክፍል ውስጥ ያኖራሉ፡፡

- መምህሩ/ዋ/

ከሚነግሩዋችሁ ሰዓት በኋላ የተካሄደውን ለዲጥማየት፡፡ ካያችሁት ለዲጥ በመነሳት የሚከተለትን ጥያቄዎች በጽሁፍ አቅርቡ፡፡

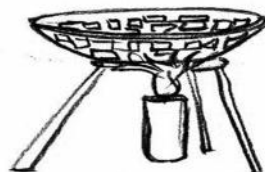
1. የትኛው በረዶ ቀድሞ በፍጥነት መሟሟት ጀመረ?
2. በበረዶ ውስጥ በሚሟሟው ሃይማኖት መሃል ምን ልዩነት አለ?
3. ያያችሁት ለዲጥ ምን ዓይነት ለዲጥ ይባላል?

በአጠቃላይ በቁስ አካሎች ላይ የሚካሄድ የሁኔታ ለውጥ ቀጥሎ በተመለከተው መልክ

ይገለፃል፡፡ አንድ ጥጥር በውሃ ይሞበሌ ላፈሳሽ ውስጥ የሚሟሟ እንደሆነ ድብልቁ መሙላት ይባላል፡፡ የሚሟሟው ጥጥር ሚሲሲባልፈሳሽ ደግሞ አሚሚ ይባላል፡፡ ስለዚህ

ሚሚ (Solute) + አሚሚ (Solvent) → መሙላት (Solution)

አንዳንድ ነገሮች በውኃ ውስጥ ይሟሟሉ፡፡ መሟሟት አካላዊ ለውጥ ነው፡፡ ምክንያቱም ሚሚ አካሉ የመጠን ለውጥ ስለሚያሳይ ነው፡፡ ከዚያም በላይ መሙላትን ስናሞቅ ውኃ ተኖ የሚሟሟው ጥጥር በመያዣው ዕቃ ላይ ይቀራል፡፡

ሥዕል 2.11. አሚሚ ሲተንጥጥር / ሚሚው / በመያዣው እቃ ላይ ይቀራል

2.5. የብርሃን አስፈላጊነት

ተግባር 2.7. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- ስለ ብርሃን ምንጭና ጥቅም መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የተማሪዎች ወይታወቅ

ብርሃን ከተለያዩ የተፈጥሮና ሰው ሰራሽ ምንጮች ማግኘት ይቻላል፡፡ ለምሳሌ፡-
ፀሀይ፣ኤሌክትሪክ፤

ሻማናየማገዶእንጨትወዘተ...ናቸው፡፡ይሁንናዋነኛውየብርሃንኃይልምንጭፀሀይናት፡፡
ብርሃን ነገሮችን ለማየት፣ለዕፀዋት ዕድገት፣ ለዕፀዋት ምግብ ዝግጅት፣በተገቢው
ሁኔታ ከቦታ ቦታ ለመንቀሳቀስና ወዘተ.....ይጠቅማል፡፡

ሥዕል 2.12.የብርሃንምንጮችበከፊል

መልመጃ 2.4

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮችካነበባችሁበኋላትክክልከሆነ“እውነት”ትክክል

ካልሆነደግሞ“ሀሰት”በማለት መልስ/ሽ/፡፡

1.አየር ቁስ አካል ነው፡፡

2.ፀሀይ የብርሃን ምንጭ ነው፡፡

ለ.ለሚከተሉት ጥያቄዎች ከተሰጡት አማራጮች ትክክለኛውን መልስ የያዘውን

ሆሂበመምረጥ መልስ/ሽ/፡፡

1.ከሚከተሉት ውስጥ ቁስ አካል ያልሆነው የቱ ነው?

ሀ.ወሃ ለ. እንፋሎት ሐ.ሐይድሮጅን መ.መልሱ የለም

2.ከሚከተሉት ውስጥ አካላዊ ለውጥ ያልሆነ የቱ ነው?

**ሀ.የሻማ መቅለጥ ለ.የወሃ ትነት ሐ.የወረቀት መቃጠል
መ.የወረቀት መቀደድ**

3.ውስን ቅርፅ የሌለውና የተገኘውን ቦታ የሚሞላ የቁስ አካላዊ ሁነት የትኛው ነው?

ሀ.ጠጣር ለ.ፈሳሽ ሐ.ጋስ መ.ለእናሐ መልስ ናቸው፡፡

4.ከሚከተሉት ውስጥ አንዱ ከፈሳሽ ወደ ጋስ የሚለወጥበት ሂደት ነው?

ሀ.ቅልጠት ለ.ትነት ሐ.ዠልትነት መ. መልስ አልተሰጠውም

ማጠቃለያ

- ምግብ ለሰው ልጅ ከሚያስፈልጉ መሠረታዊ ፍላጎቶቻችን መካከል አንዱ መሆኑ ይታወቃል፡፡ ሰውና ሌሎች ህይወት ያላቸው ነገሮች ያለ ምግብ መኖር አይችሉም፡፡
- የተመጣጠነ ምግብ ከሁሉም የምግብ መደቦች የተለያዩ የምግብ ዓይነቶችን የያዘ ማዕድን ነው፡፡

- የምንመገባቸው የምግብ ዓይነቶች በአራት ዋና ዋና የምግብ ክፍሎች ይከፈላሉ፡፡ አራቱ የምግብ ክፍሎችም የአትክልትና የፍራፍሬ ክፍል፣ የእህልና ጥራጥሬ ክፍል፣ የወተት ክፍል እና የሥጋ ክፍል ተብለው ይጠራሉ፡፡
- የምግብ መበከል
ማለት ምግብ ለሰውነታችን የሚሰጠውን ጥቅም በተለያዩ ባዕድ ነገሮችም ክንያት መስጠት ሲያቋርጥና ለሰውነታችን ጎጂ ሲሆን ነው፡፡
- ጤንነት ማለት የአንድ ሰው አካላዊ፣ አዕምሯዊ እና ማህበራዊ ደህንነት ማለት ነው፡፡ ጤንኞች ሁል ጊዜ ደስተኞች፣ ነፃ፣ ክሰው፣ ጋር ተግባቢ፣ ጠንካራና ንቁ በመሆን የዕለት ተዕለት ሥራቸውን በአግባቡ የሚያከናውኑ ናቸው፡፡
- የግልን ፅህናት ማለት ሰው ለሰውነቱ እና ለሚለብሰው ልብስ የሚያደርገው ጥንቃቄ ማለት ነው፡፡ የግልን ፅህናት መጓደል ለተለያዩ የበሽታ ዓይነቶች የሚያጋልጥ ሲሆን ተፈጥሮአዊው በታችኛውንም ይቀንሳል፡፡ በመሆኑም የግልን ፅህናትን መጠበቅ አስፈላጊ ነው፡፡
- ከግልን ፅህናት ጉድለት ከሚመጡ በሽታዎች አብዛኛዎቹ በቀላሉ ከአንድ ሰው ወደ ሌላ ሰው ይሚተላለፉ ናቸው፡፡
- ቁስ ማለት ማንኛውም በአካባቢያችን የሚገኝ ክብደት/መጠነ ቁስ/ያለ ወሰን የሚይዝ ነገር ሁሉ ቁስ ይባላል፡፡
- ቁሶች በሶስት የተለያዩ ሁኔታዎች /State of matter / ይገኛሉ፡፡ እነሱም - ጠጣር፣ ፈሳሽ እና ጋዝ ናቸው፡፡
- ብርሃን ነገሮችን ለማየት፣ ለዕፀዋት ዕድገት፣ በተገቢው ሁኔታ ከቦታ ቦታ ለመንቀሳቀስና ወዘተ..... ይጠቅማል፡፡

የምዕራፉ ማጠቃለያ የክለሳ ጥያቄዎች

ሀ. ከሚከተሉት ጥቂዎች ትክክል ከሆነ “እውነት” ትክክል ካልሆነ “ሐሰት”

በማለት መልስ/ሽ/፡፡

1. የተመጣጠነ ምግብ በመመገብ በሽታን መከላከል ይቻላል፡፡
2. ጤናማ ሰው በዕውቀቱም ሆነ በጉልበቱ ለሀገሩና ለወገኑ አለኝታ ነው፡፡

3. ወሃንአፍልቶናአቀዝቅዞመጣትከበሽታ አሟጪ ሕዋሳት ላይከላከል ይችላል፡፡
4. ምግብለሰው ልጅመኖርናዕድገት አስፈላጊ ነው፡፡
5. ምግብከተመገብንበኋላእጆቻችንንበሳሙናመታጠብናአፋችንን በንፁህውሃመጉመጥመጥአለብን፡፡
6. የቅቤ መቅለጥ አካላዊ ለውጥ ነው፡፡

ለሊሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛዉንመልስየያዘፊደልምረጥ/ጭ/

1.ከሊሚከተሉትየምግብዓይነቶችውስጥሰውነታችንንለመገንባት የሚያገለግለውየትኛውነው?

ሀ.እንጀራ.ለ.ወተት ሐ.ሎሚ መ.ብርቱካን

2.ከሊሚከተሉት ውስጥ የምግብጥቅምያልሆነውየቱ ነው

ሀ.ሀይልና መቀት መስጠት ሐ.በሽታንመከላከል

ለ.ሰውነትማክሳትናማቀጨጭመ.ሰውነትማፋፋት መጠገን

ሐ.ሊሚከተሉትጥያቄዎች ትክክለኛዉን መልስ ስጥ/ጭ/

1. የተበላሹምግቦችመለያምልክቶችምንምንናቸው?
2. ምግብንየሚበክሉነገሮችምንድንናቸው?
3. የተመጣጠነምግብመመገብጥቅሙምንድንነው?
4. አካላዊ ለውጥ ምንድን ነው?

ምዕራፍ ሦስት

3. የተፈጥሮአካባቢ

ከምዕራፉ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- በአየርሁኔታእናበአየርንብረትመካከልያለውንልዩነትትለያላችሁ፡፡

በምዕራፉ የተካተቱ ይዘቶች

3.1. የዞናችን የአየር ንብረት

3.2. የተፈጥሮ ሀብት

3.3.በዞናችሁ ውስጥ ለመኖር እና ለልማት የተፈጥሮ ሀብቶች

አስፈላጊነት

3.4.በትምህርት ቤታችሁ እና በወረዳችሁ ተገቢ እና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ

አወጋገድ ልምዶች

3.5. ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች እና ውጤቶች

መግቢያ

በዚህም ዕራፍ የተፈጥሮ አካባቢያችን ውስጥ ካሉ ዋና ዋና ነገሮች ውስጥ ከፊሎቶችን ትማራላችሁ፡፡ በምዕራፉ

የሚተኮርበት ዋና የትምህርት ይዘት ስር የዘናችሁ ንጥል የሥራ ንብረት፣ የተፈጥሮ ሀብት፣ በዞናችሁ ውስጥ ለመኖር እና ለልማት የተፈጥሮ ሀብቶች አስፈላጊነት፣ በትምህርት ቤታችሁ እና በአካባቢያችሁ ተገቢ እና ተገቢ

ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች እና ውጤቶች የሚሉ ዘርዘር ያሉ ጉዳዮችን ትማራላችሁ፡፡

በዚህም ዕራፍ የሚነሱ ዝርዝር ነጥቦች ከዕለት ተዕለት ኑሮ አችሁ ጋር የተያያዙ በመሆናቸው በንቃት መከታተል እና ወደ ተግባር መተርጎም ይጠበቅባችኋል፡፡

3.1. የዞናችን የአየር ንብረት

መታወስ የሚገባቸው ቁልፍ ቃላት፡-

- አየር ንብረት - ከባቢ አየር
- አየር ሁኔታ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- በአየር ሁኔታ እና በአየር ንብረት መካከል ያለውን መሠረታዊ ልዩነት ትዘረዝራላችሁ፡፡
- የአየር ንብረት አካላት ትገልጻላችሁ፡፡
- የዞናችሁ ንጥል የአየር ንብረት ትለያላችሁ፡፡
- የአየር ንብረት ቁጥጥር አካላትን ትዘረዝራላችሁ፡፡

በንዑስ ርዕሱ የተካተቱ ይዘቶች

3.1.1. በአየር ሁኔታ እና በአየር ንብረት መካከል ያለው ልዩነት

3.1.2.የአየር ንብረት አካላት

3.1.3.የአየር ንብረት ቁጥጥር

3.1.1.በአየርሁኔታእናበአየርንብረትመካከልያለውልዩነት

ተግባር 3.1. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- የአየር ሁኔታ እና የአየር ንብረት ምንነትን መግለፅ

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች:-

1.የአየርሁኔታማለትምንማለትነው?የአየርንብረትስ?

2.በአየር ሁኔታ እና በአየር ንብረት መካከል ያለው ልዩነት ምንድን ነው?

3.ስለአየር ሁኔታ እና አየር ንብረት ማወቅ ለምን ይጠቅማል?

የአየርሁኔታምንድንነው?

የአየርሁኔታየአንድየተወሰነቦታዕለታዊየከባቢአየርሁኔታነው።የአየርሁኔታ የአንድን አካባቢ የፀሐይብርሃን፣ንፋስ፣ትነት፣እርጥበት፣ደመና፣ሙቀት፣ወዘተያሉዕለታዊ

የከባቢአየርሁኔታ ነው።የአየርሁኔታበደቂቃዎችወይም በሰዓታትሊለዋወጥይችላል።

የአንድየተወሰነቦታየአየርሁኔታእንደሥራ፣አመጋገብ፣አለባበስ፣መጓጓዣ/እንቅስቃሴ/፣ግንኙነት፣ግብርና፣ወዘተየመሳሰሉትንበዕለትተዕለትየሰውሕይወትላይተጽዕኖያሳድራል።

የአየር ሁኔታ እንደወቅቱ ይለያያል። ማለትም በበጋ፣በበልግ፣ በፀደይና በክረምት የሚኖረዉ የአየር ሁኔታ ልዩነት አለዉ።

ፀሃያማ

ደመናማ

ዝናባማ

ሥዕል 3.1. የተለያዩ ዕለታዊ የአየር ሁኔታዎች

የአየር ንብረት ምንድን ነው?

የአየር ንብረት ማለት በአንድ የተወሰነ አካባቢ የሚስተዋል የረጅም ጊዜ አማካይ የከባቢ አየር ሁኔታ ነው። የአንድ አካባቢ አየር ንብረት የአካባቢውን ተፈጥሮአዊ ገፅታ ምን ሊመስል እንደሚችል ሊጠቁመን ይችላል።

አየር ንብረት በአንድ አካባቢ በኢንዱስትሪዎች፣ በግብርና፣ በተፈጥሮአዊና ሰው ሰራሽ ገፅታዎች ላይ ከፍተኛ ተጽዕኖ ሊያሳድር ይችላል።

3.1.2. የአየር ንብረት አካላት

ተግባር 3.2. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የአየር ንብረት አካላትን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የአየር ንብረት አካላት ምንድናቸው?
2. የሙቀት መጠንና እርጥበት ያላቸው ግንኙነት ምንድን ነው?
3. የሙቀት መጠን ለምን ከቦታ ቦታ ይለያያል?

የአየርንብረት አካላት ዉስጥ የሚካተቱት የሚከተሉት ናቸው፡-

የሙቀትመጠን- የሙቀትመጠንበአየርውስጥያለውየሙቀትኃይልመጠን

ነው።የመለኪያአሃዱዲግሪ ሴልሺየስወይምዲግሪ ፋራናይትነው።

ዝናብ- ዝናብከደመናወደምድረ-ገጽየሚወርድውሃነው።የዝናብ መጠን መለኪያ(ሬንጌጅ) በመጠቀምየዝናብንመጠንእንለካለን።

እርጥበት-

በአየርውስጥየተካተተውየውሃትነትነው።መጠኑበአካባቢዉባለውየዝናብመጠንእናየፀሐይጨረርመጠንይለያያል።

የከባቢአየርግፊት- በከባቢአየርክብደትምክንያትበተሰጠውስፍራላይየሚያሳድረዉ ኃይልነው።

ደመናነት- በከባቢአየርውስጥያሉትየደመናዎችብዛትእንዲሁየአየርንብረትአካልነው።

ንፋስ- ንፋስ ማለትየሚንቀሳቀስአየርነው። ይህም በአየር ግፊት ምክንያት ይፈጠራል።

የፀሐይጨረር- ምንምእንኳንየማይታይአካልቢሆንምሙቀትን

ወደ ምድር በማቅረብበአየርንብረትላይከፍተኛተጽዕኖያሳድራል።

3.1.3. የአየርንብረትቁጥጥር

ተግባር 3.3. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የአየርንብረትመቆጣጠሪያዎችንመለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የአየርንብረትቁጥጥርስንልምንማለታችንነዉ?
2. ከምታዉቁትየአየርንብረትመቆጣጠሪያዎችመካከል በአካባቢያችሁ አየርንብረትላይከፍተኛአስተዋፅዖአለዉ የምትሉትንጥቀሱእና ተወያዩበት፡፡

የዞናችን ወይም የአካባቢያችንን የአየር ሁኔታ የሚቀይሩ ወይም የሚወስኑ ምክንያቶች የአየር ንብረት መቆጣጠሪያዎች ተብለው የሚጠሩ ሲሆን ኬክሮስ፣ አየር ማፊት፣ የንፋስ ስርዓት፣ ከባህር ጠለል በላይ ያለው ከፍታ፣ የውቅያኖስ ሞገድ እና የመሳሰሉት ናቸው።

የአየር መቀት፡-

የአየር መቀት ልዩነቶች የአንድን ቦታ ማፊት እና የንፋስ ስርዓት ይቆጣጠራሉ።

ኬክሮስ፡- ከምድር ወገብ እና ከዋልታዎቹ አቅራቢ ያለው የአየር

ማፊቶች ልዩነቶች በዓለም አቀፍ ማፊት እና በንፋስ ስርዓቶች ላይ ተጽዕኖ ያስከትላል።

ከባህር ጠለል በላይ ያለው ከፍታ፡- አንድ ቦታ ከባህር ጠለል በላይ ያለው ርቀት የቦታውን የአየር ንብረት የሚቆጣጠር ሌላው አስፈላጊ አካል

ነው። በተጨማሪም የውሃ እና የአየር ዝውውር፣ የመሬት አቀማመጥና የመሳሰሉት የአየር ሁኔታ ሊቀይሩ የሚችሉ ምክንያቶች ናቸው።

መልመጃ 3.1.

ሀ. የሚከተሉትን ዕረፍተኛ ገጽታዎች ከክልሉ ሆኑ “እውነት” ትክክል ካልሆኑ ደግሞ “ሐሰት” በማለት መልስ/ሽ/፡፡

1. በበጋና በክረምት ያለው የአየር ሁኔታ ተመሳሳይ ነው።
2. የአየር ንብረት በአንድ አካባቢ የረጅም ጊዜ የከባቢ አየር ሁኔታ ነው።
3. የፀሐይ ጨረር መቀትን ወደ መሬት በማቅረብ በአየር ንብረት ላይ ተፅዕኖ ያሳድራል።

ለ. ለሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክለኛውን መልስ በመምረጥ መልስ/ሽ/፡፡

1. ከሚከተሉት ውስጥ በአየር ሁኔታ ሥር የሚካተተው የቱ ነው?

ሀ. ደመና ለ. መቀት ሐ. የፀሐይ ብርሃን

መ. ሁሉም መልስ ናቸው

2. በምድር ወገብ እና በዋልታዎች አቅራቢ ያለው የአየር ማፊቶች ልዩነት

ላይ ተፅዕኖ ያለው የቱ ነው?

ሀ. ኬኪሮስ ለ. የአየር ሙቀት ሐ. ከፍታ መ. ሁሉም መልስ ናቸው

3.2. የተፈጥሮ ሀብት

መታወስ የሚገባቸው ቁልፍ ቃላት

-ሰው ሰራሽ ሀብት - ብክለት - መመናመን

-የተፈጥሮ ሀብት - ታዳሽ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- የተፈጥሮ ሀብት ምንነትን ትገልጻላችሁ፡፡
- የተፈጥሮ እና ሰው ሰራሽ ሀብቶችን ትለያላችሁ፡፡
- በአካባቢያችሁ የሚገኙ የተፈጥሮ ሀብቶችን ትዘረዝራላችሁ፡፡
- የተፈጥሮ ሀብቶችን ታዳሽና ታዳሽ ያልሆኑ በማለት ትመድባላችሁ፡፡
- በአካባቢያችሁ የሚገኙ የተፈጥሮ ሀብቶችን ጥቅም ትዘረዝራላችሁ፡፡
- የተፈጥሮ ሀብቶች መመናመን መንስኤዎችና የሚያሳድሩትን ተፅዕኖዎች ትገልጻላችሁ፡፡

የንዑስ ርዕሱ ይዘቶች

3.2.1. የተፈጥሮ እና ሰው ሰራሽ ሀብቶች ትርጉም

3.2.2. በዞናችሁ ውስጥ የሚገኙ የተፈጥሮ ሀብቶች

3.2.3. በዞናችሁ ውስጥ የእያንዳንዱ የተፈጥሮ ሀብቶች አጠቃቀም እና እሴቶች

ተግባር 3.4. የቡድን ወይይት

ዓላማ፡- የተፈጥሮ ሀብቶችን ምንነት መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

አካባቢያችን በተለያዩ ሕይወት ባላቸውና ሕይወት በሌላቸው ነገሮች የተሞላ ነው። የተፈጥሮ ሀብቶች የሚባሉት በተፈጥሮ የምናገኛቸውና ለሰው ልጅ ጥቅም የሚወጡ ናቸው። የተፈጥሮ ሀብቶች ታዳሽ እና ታዳሽ ያልሆኑ ብለው ይለያሉ። ከሚታደሱት የተፈጥሮ ሀብቶች ውስጥ አፈር፣ ውሃ፣ አየር፣ ደንና የዱር እንስሳት ይገኙበታል። ታዳሽ ያልሆኑ ከሚባሉት የተፈጥሮ ሀብቶች እንደ ማዕድንና ነዳጅ ዘይት የመሳሰሉት ይገኙበታል።

3.2.1. የተፈጥሮ እና ሰው ሰራሽ ሀብቶች

ተግባር 3.5. የቡድን ወይይት

ዓላማ፡- የተፈጥሮና ሰው ሰራሽ ሀብቶችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የተፈጥሮና ሰው ሰራሽ ሀብቶች ልዩነት ግለፅ?
2. በአካባቢያችሁ የሚገኙ የተፈጥሮ እና ሰው ሰራሽ ሀብቶችን ዘርዝሩ።

የተፈጥሮ ሀብት

በምድር ላይ በተፈጥሮ የሚገኝ ማንኛውም ነገር የተፈጥሮ ሀብት ነው። የተፈጥሮ ሀብት የሰው ልጅ ፍላጎቶችን ሊያሟላ የሚችል ከአካባቢው የሚገኝ ማንኛውም ነገር ነው። የተፈጥሮ ሀብቶች ለሰው ልጅ ህልውና በጣም አስፈላጊ ናቸው።

ሰው ሰራሽ ሀብቶች

በተፈጥሮ ዓለም ውስጥ የማይገኙ ነገር ግን ለሰው ሕይወት ዋጋ ያላቸው ነገሮች ሰው ሠራሽ ሀብቶች ተብለው ይገለጻሉ። ምሳሌ፡-

ወረቀት፣ ጎማ፣ ፕላስቲክ፣ ወዘተ ናቸው። የሰው ልጅ ጣልቃ የሚገባበት፣ የሚያመነጩት፣ የሚያስተካክለው እና የሚቆጣጠራቸው ነገሮች ሁሉ ሰው ሰራሽ ሀብቶች በመባል ምድታዊ ያሉ። ሰው ሀብትን ለመፍጠር አስፈላጊውን ቴክኖሎጂ፣ ክህሎት እና ችሎታ አዳብሯል። ለምሳሌ፡- ህንፃዎችን፣ ማሽኖችን፣ ተሽከርካሪዎችን፣ ድልድዮችን፣ መንገዶችን ወዘተ ለመሥራት ብረቶችን፣ ሲሚንቶችን፣ አሸዋዎችን እና የፀሐይ ኃይልን ለመጠቀም ሰው ሰራሽ ሀብቶች ይሆናሉ። በተጨማሪም ቴክኖሎጂ ሰው ሰራሽ ሀብት ነው።

ሥዕል 3.2. ሰው ሰራሽ ሀብቶች

3.2.2. በዞናችሁ ውስጥ የሚገኙ የተፈጥሮ ሀብቶች

ተግባር 3.6. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- በዞናችሁ ዉስጥ የሚገኙ የተፈጥሮ ሀብቶች ከነጥቅማቸው መግለፅ

የተፈጥሮሀብቶች የሚባሉት በተፈጥሮ የሚገኙና ለሰው ልጅ አገልግሎት የሚሰጡ ነገሮችን ሁሉ ያካትታል፡፡ እነርሱም አፈር፣ አየር፣ ውሃ፣ ማዕድናት፣ የነዳጅ ዘይት፣ ዕፅዋትና እንስሳት ወዘተ... ናቸው፡፡

ማዕድናት

ተማሪዎች! ማዕድን ምንድን ነው?

ማዕድናት በመሬት ውስጥ (በከርሰምድር) ውስጥ የሚገኙ የተፈጥሮ ሀብቶች ሲሆኑ እነሱም፡ መዳብ፣ ብረት፣ ወርቅ፣ ብር፣ አሌሙኒየም፣ ኮፐር፣ ወዘተ ብረት ነት ያላቸው ሲሆኑ ብረት ነት የሌላቸው ደግሞ እንደተፈጥሮ ጋስ፣ ነዳጅና ዘይት የመሳሰሉት ናቸው፡፡

አፈር

ተግባር 3.7. የቡድን ውይይት

ዓላማ፡- ስለ አፈር ጥቅም ይገልጻሉ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. አፈር ምንድን ነው?
2. የአፈር ጥቅም ምን እንደሆነ ዘርዝሩ፡፡

አፈርየመሬት

የላይኛው ለስላሳው ክፍል

ነው፡፡

አፈር በረጅም ዘመን ውስጥ ቀስ በቀስ ከድንጋይ እና ከሞቱት እንስሳትና ዕፀዎች ቅርተ አካል የሚፈጠር የተፈጥሮ ሀብት ነው፡፡

የአፈር ጥቅም

አፈር ለብዙ ነገሮች ይጠቅማል፡ ከጥቅሞቹም ጥቂቶቹ፡-

ሰብል

ለማምረት፣ ለግንባታና ለሸክላስራ ወዘተ... ናቸው፡፡

ውሃ

ተግባር 3.8. የቡድን ወይይት

ዓላማ፡- የውሃን ጥቅምና ምንጮች መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ፡፡

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. ውሃ ከምን ይገኛል?

2. ውሃ ለምን ጥቅም (አገልግሎት) እንደሚውል ጥቀሱ?

ውሃ ፣ ከኬሚካል ንጥረ ነገሮች ሃይድሮጂን እና ኦክስጅንን የያዘ ንጥረ ነገር ነው፡፡ ውሃ ለሰው ልጅ በዋነኛነት ከሚያስፈልጉ መሰረታዊ ነገሮች አንዱ ሲሆን አብዛኛውን የምድራችንን ክፍል የሚሸፍን የተፈጥሮ ሀብት ነው፡፡ ውሃን ከተለያዩ ምንጮች ልናገኝ እንችላለን፡፡

1. የገፁ-ምድር ውሃ ለምሳሌ፡- ዝናብ፣ ወንዝ፣ ኩሬ፣ ሐይቅ፣ ባህር፣ ወቅያኖስና

ምንጭ የመሳሰሉት ናቸው፡፡

2. የከርሰ-ምድር ውሃ ለምሳሌ፡- የጉድጓድ ውሀ

የውሃ ጥቅም፡-

- ውሃ ለሕይወት አስፈላጊ ነገር ነው፡፡ ማለትም ህይወት ያላቸው ነገሮች

በሙሉ ላይ ውሀ መኖር አይችሉም፡፡

- ለቤት ውስጥ ግልጋሎት (ለመጠጥ፣ ምግብ ለማብሰል፣ ለንፅህና) እንድሁም

ለእንስሳት በመጠጥነት አገልግሎት ይሰጣል፡፡

-ለግብርናስራ፣-ለኢንዱስትሪና

-ለሀይልማመንጫያገለግላል፡

አየር

ተማሪዎች!አየርለምንይጠቅመናል?

አየር ምድርን የከበበ በአይን የማይታይ የጋሶች ድብልቅ ነው፡፡

አየርህይወትያላቸው ነገሮችሁሉለመኖርየሚጠቀሙበትየተፈጥሮሀብትነው፡፡

ተማሪዎች!ሁሉምሰዎችበየሰከንዱየሚተነፍሱትአየርመሆኑንተገንዘባችሁ?

ሰዎችብቻሳይሆንሌሎችእንስሳትናተክሎችምጭምርያለአየርመኖርአይችሉም፡፡

ደን

ተግባር 3.9. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- ስለደኖች ጥቅም መግለፅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ፡፡

የመወያያ ጥያቄ፡-

1. ደን ምን ጥቅም ይሰጣል?

ደንበአብዛኛውከዛፎችየተመሰረተ ሆኖቁጥቋጦናሳርንየሚያካትትታዳሽ

የተፈጥሮሀብት ነው፡፡

የደን ጥቅሞች፡-

- አፈርእንዳይሸረሸርይጠብቃል
- ለቤትቁሳቁስመስሪያይሆናል
- ለቤትግንባታይጠቅማል
- በማገደነትያገለግላል
- የምግብምምንጭነው

- ለዱርጸንስሳት መጠለያ እና የመሳሰሉት የደን ጥቅምናቸው፡፡

ለቤት ግንባታ

ለቤት ቁሳቁስ መሥሪያ

ለማገደነት

ለምግብ ምንጮች

ሥዕል 3.3. የደን ጥቅሞች በከፊል

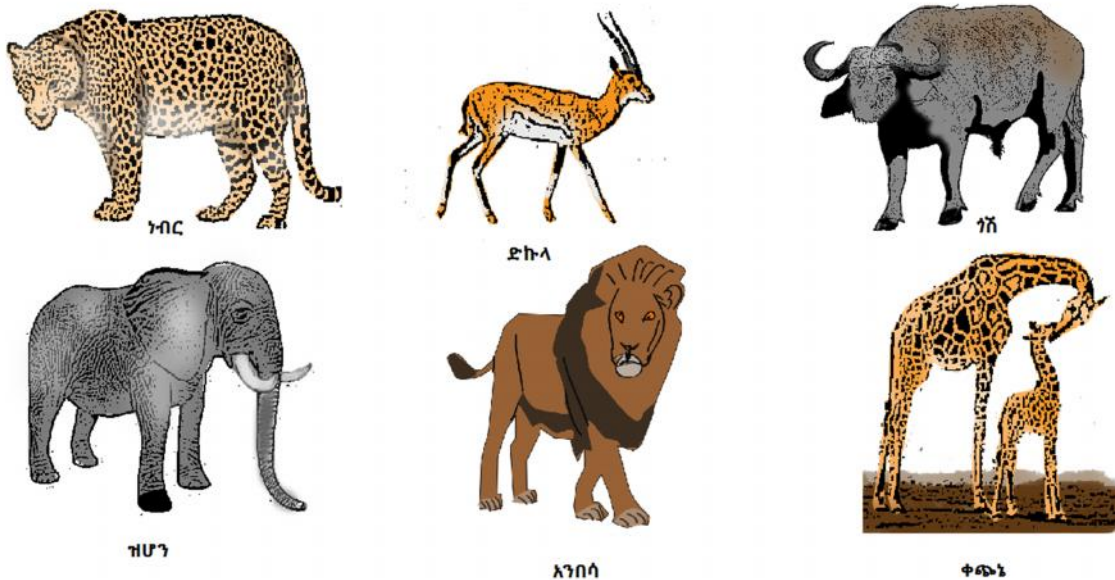
የዱርጸንስሳት

ተማሪዎች! የዱር እንስሳት ሲባል ምን ማለት

ነው? የምታውቋቸው?

የዱር እንስሳት ስም ለመምህራችሁ ንገሩ፡፡

የዱር እንስሳት ከትናንሽ ነፍሳት አንስቶ እስከ ግዙፍ እንስሳት ድረስ ያሉትን በመሬት ላይና በውሃው ስጥ በዱር የሚኖሩ እንስሳት ሁሉ የሚያጠቃልል ነው፡፡ የዱር እንስሳት ለማዳ እንስሳት አይደሉም፡፡

ሥዕል 3.4. የዱር እንስሳት በከፊል

የዱር እንስሳት ጥቅሞች

-በገቢ ምንጭነት፡- ጎብኝዎችን በመሳብ እና የአካል ክፍሎቻቸውን

(ለምሳሌ-ጥርሳቸው እና ቆዳቸውን) በመሸጥ የገቢ ምንጭ ያስገኛሉ፡፡

-አንዳንድ የዱር እንስሳት ለመድሃኒት መሞከሪያና ለምርምር ይውላሉ፡፡

-የዱር እንስሳት በፈቃድ እየታደኑ ለምግብነት ያገለግላሉ፡፡

-የዱርክንስሳትጥርስ፣ቀንድእናቆዳምጌጣጌጦችንለመስራት
ያገለግላሉ፡፡

-ውብናልዩአፈጣጠርያላቸውአዕዋፍቀለማቸውናባህርያቸውሲታይ
የደስታስሜትየሚሰጡናቸው፡፡

3.2.3.በዞናችሁውስጥየእያንዳንዱየተፈጥሮሀብቶችአጠቃቀም

እናእሴቶች

ተግባር 3.10. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የዞናችሁን የተፈጥሮ ሀብት አጠቃቀም ዘዴ መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቦ
የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1.የዞናችሁ የተፈጥሮሀብትአጠቃቀምዘዴምን ይመስላል?

የተፈጥሮ ሀብት አጠቃቀም ማለት የተፈጥሮ ሀብቱን ደህንነት ሳንጎዳው
አገልግሎቱ ዘላቂና አስተማማኝነት ባለው መንገድ ለቀጣዩም ትውልድ
ሊተላለፍ በሚያስችል ዘዴ ሳይባክን መጠቀም ማለት ነው፡፡

የተፈጥሮ ሀብት ለማህረሰባችን ብዙ ጥቅሞችን ይሰጣል፡፡ጥቂቶቹን
ቀጥለንእንመለከታለን፡-

- ሰፋያለየኢንዱስትሪቁሳቁስ፤

ከእፅዋትእናከእንስሳት፤በቀጥታምሆነበተዘዋዋሪበምርትእናበሕክምናምርት
ውስጥያገለግላሉ፤

- ሀብቶችለማንኛውምሀገርዕድገትአስፈላጊናቸው።ለምሳሌ፡-

ኃይልለማመንጨት፤ለኢንዱስትሪልማትየማዕድንሀብቶችንእንፈልጋለን።

- ከተፈጥሮሀብቶችአጠቃቀም ጋርየተዛመዱዘርፎች ሥራንይሰጣሉ፤ወዘተ

መልመጃ 3.2.

ሀ.የሚከተሉትንዐረፍተነገሮችትክክልከሆኑ “እውነት” ትክክልካልሆኑ

ደግሞ “ሐሰት” በማለትመልስ/ሽ/፡፡

1.የተፈጥሮ ሀብቶች የሰውን ልጅ ፍላጎት የሚያሟሉ ሀብቶች ናቸው፡፡

2.የዱር እንስሳት ለማዳ እንስሳት ናቸው፡፡

3.አየር በአይን የማይታይ የተለያዩ ጋሶች ድብልቅ ነው፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስበመምረጥመልስ/ሽ/፡፡

1.ሰው ሰራሽ ሀብት ያልሆነው የቱ ነው?

ሀ. ሕንፃ ለ. ደን ሐ. ማሸን መ. ተሸከርካሪ

2. ከሚከተሉት ውስጥ የወሃ ጥቅም የሆነውን ለዩ

ሀ. ለመጠጥ ለ. ለእፀዋት ዕድገት ሐ. ለመጓጓዣ

መ.ሁሉም መልስ ናቸው

ሐ.ለሚከተሉትጥያቄዎች ትክክለኛ መልስ ስጥ/ጭ/

1. ከማዕድናት ውስጥ የተወሰኑትን ዘርዝሩ፡፡

2. ከደን ጥቅም ቢያንስ ሦስቱን ጥቀሱ፡፡

3.3 በዞናችሁውስጥለመኖርእናለልማትየተፈጥሮሀብቶች አስፈላጊነት

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

- የተፈጥሮሀብቶችንየመጠበቅእናየመንከባከብአስፈላጊነትለቀጣይትውልድፍላጎትለማሟላትእሴትንታዳብራላችሁ፡፡
- የእያንዳንዱንየተፈጥሮሀብቶችአጠቃቀምእናእሴት ትገልጻላችሁ፡፡
- የተፈጥሮሀብትመመናመንንበመግለፅበዞናችሁየተፈጥሮሃብትየመበላሸትዋናዋናምክንያቶችንናውጤቶችንትገልጻላችሁ፡፡
- በዞናችሁውስጥየአገርበቀልእናየተለመደውየተፈጥሮሀብትጥበቃእናየእንክብካቤ እርምጃዎችንትገልጻላችሁ፡፡
- የተፈጥሮሀብቶችንየመጠበቅእናየመንከባከብአስፈላጊነትለቀጣይትውልድፍላጎትለማሟላትእሴትንታዳብራላችሁ፡፡
- በትምህርትቤታችሁእናበወረዳችሁውስጥየተፈጥሮሀብትብክለትንለመቀነስእናእንደገናጥቅምላይለመዋልመንገዶችንትጠቁማላችሁ፡፡

ተግባር 3.11. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የዞናችሁን የተፈጥሮ ሀብት እሴቶችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1.በአካባቢያችሁ ያሉ የተፈጥሮሀብቶች ለምንአገልግሎት ይወላሉ?

የተፈጥሮሀብቶች ለሰው ልጅ ከሚያበረክቱት ጠቀሜታዎች ውስጥ ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው፡፡ እነሱም፡-

- ለምግብ ምንጭነት
- ለልብስ
- ለመጠለያ
- ለገቢ ምንጭነት
- ለመጓጓዣ
- ለመዝናኛ
- ለቱሪስት መስህብነት (የሀገር ገጽታን ለማሳደግ)
- ግብርና
 - ንግድ
- የተለያዩ የመገልገያ ቁሳቁሶችንና ጌጣጌጦችን ለመስራት፣ ወዘተ...

3.3.1. በዞናችሁ የተፈጥሮሀብት የመመናመን፣ የመበላሸት መንስኤዎች እና ውጤቶች

ተግባር 3.12. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የዞናችሁን የተፈጥሮ ሀብት ጉዳት መንስኤ እና ውጤቶችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የተፈጥሮሀብት መመናመን ማለት ምን ማለት ነዉ?
2. በዞናችሁ ያሉ የተፈጥሮሀብቶች መመናመን መንስኤዎችን ጥቀሱ?
3. በዞናችሁ ያሉ የተፈጥሮሀብቶች መመናመን ውጤቶችን ዘርዝሩ?

የተፈጥሮ ሀብት መመናመን ማለት የተፈጥሮ ሀብቶችን በአግባቡ ባለመጠቀም እንዲባክኑ ወይም እንዲበላሹና በይዘትም እንዲቀንሱ ማድረግ ነው፡፡

ከዋነኞቹ የተፈጥሮ ሀብት ጉዳዮች ውስጥ የሚካተቱት፡-

- የአየር ብክለት
- የውሃ ብክለት
- የደን መጨፍጨፍ
- የአፈር መሸርሸር ናቸው፡፡

የአየር ብክለት

የአየር ብክለት ማለት

የከባቢ አየር ይዘት መዘባት እንዲሁም በከባቢ አየር ውስጥ መኖር የማይገባቸው ለሰው ልጅ ጤንነት ተስማሚ ያልሆኑ ጋሶች ወደ ከባቢ አየር ውስጥ መቀላቀል ማለት ነው፡፡

የአየር ብክለት መንስኤዎች፡-

- ከፋብሪካዎች የሚለቀቁ መርዛማነት ያላቸው የጭስ ጋሶች

ለምሳሌ፡- ሰልፈር ዳይኦክሳይድ

- ከተሽከርካሪ ሞተር የሚለቀቅ በከፊል የተቃጠለ ጋስ

ለምሳሌ፡- ካርቦን ሞኖክሳይድ

- ከመፀዳጃቤቶች የሚለቀቅ ጋስ ለምሳሌ፡- ሚቴን ጋስ

- በቤት ውስጥ ከሚነዱ እንጨትና ከሰልፈር የሚለቀቅ ጭስ

ለምሳሌ፡- ካርቦን ዳይኦክሳይድ

- የደንቃጠሎና የደንመጨፍጨፍ ናቸው፡፡

የአየር ብክለት የሚያስከትላቸው ጉዳዮች

የአየር ብክለት፣ ራስም ታት፣ ማዞር እና የማቅለሽ ለሽሽሜት ሊያስከትል ይችላል፡፡ የአየር ብክለት የረዥም ጊዜ የጤናችን ግሮች ማለትም የልብ ህመም፣ እንደ ሳንባካን ሰርያ ለመተንፈሻ አካላት በሽታዎችን እንዲከሰቱ ሊያደርግ

ይችላል፡፡ የአየር ብክለት በሰዎች ነርቭ፣ አንጎል፣ ቱላሊት፣ ጉበት እና ሌሎች አካላት ላይ የረጅም ጊዜ ጉዳት ሊያስከትል ይችላል፡፡

ሥዕል 3.5. ከፋብሪካዎች የሚለቀቁ አየርን የሚበክሉ የተቃጠሉ ጋሶች

የውሃ ብክለት

ውሃ በአግባቡ ካልተያዘ በቀላሉ ይበክላል፤ ለጤና ጠንቅ የሆኑ ተህዋሲያን ምመራቢያ ይሆናል፡፡ የተበከለ ውሃ ደግሞ ለሰው ምህንበውስጡ ለሚኖሩ እንስሳት እና እፅዋት አደገኛነት ውስጥ ይገኛል፡፡

የውሃ ብክለት መንስኤዎች፡-

- ከፋብሪካዎችና ሆስፒታሎች ወደ ወንዞችና ሀይቆች የሚለቀቁ አጣቢ ጋሶች፣ ዝቃጭና ኬሚካል
- ከሽንት ቤት ውጪ መፀዳዳት
- ከመኖሪያ ቤቶችና ሆቴሎች የሚወገድ ጥራጊቆሻሻ
- ከእርሻ መሬት በጎርፍ አማካኝነት እየታጠበ ወደ ወንዞችና ሀይቆች የሚገባ የማዳበሪያ ኬሚካል ወዘተ ናቸው፡፡

የውሃ ብክለት የሚያስከትላቸው ጉዳዮች

የተበከለ ውሃ መጠቀም ለውሃ ወለድ በሽታ መዛመት መነሻ ስለሚሆን ውሃን ከብክለት መጠበቅ ተገቢ ነው፡፡ የውሃ ብክለት እንደ ታይፎይድ፣ ቡሌራ፣ ሄፓታይቲስ እና ሌሎች የተለያዩ በሽታዎችን ያስከትላል፡፡

የደንመመናመን

ለደንሀብት መመናመን መንስኤዎች ሁለት ናቸው፡፡ እነሱም፡-

የሰደድ እሳትና የደንመጨፍጨፍ ናቸው፡፡ ለደንሀብት ደህንነት የሚረዱ ዘዴዎችም ከሰደድ እሳት መጠበቅ፣ በክፍት ቦታዎች ሁሉ ተክሎችን መትከል፣ ደንንክለ መቁረጥና በተቆረጠውም ተክሌ ላይ መትከል ተጠቃሾች ናቸው፡፡

የደንመመናመን የሚያስከትላቸው ጉዳዮች፡-

- የዛፎች እና ሌሎች እፅዋት መጥፋት
- የአየር ንብረት ለውጥ እና በረሃማነት
- የአፈር መሸርሸርን እና የምርት መቀነስ
- ጎርፍን ያስከትላል
- በከባቢ አየር ውስጥ የአየር ብክለት የሚያስከትሉ ጋሶችን መጨመር እና ሌሎች በርካታ ግጥሞችን ሊያስከትሉ ይችላሉ።

የአፈር መሸርሸር

የአፈር መሸርሸር ማለት የአፈር ላይ ኛው ክፍል በጎርፍና በንፋስ እየታጠበና እየተጠረገ መወሰድ ማለት ነው፡፡

የአፈር መሸርሸር ዋና መንስኤዎች

- የደንመጨፍጨፍ
- የግንባታ እና የመዝናኛ እንቅስቃሴዎች
- ኃይለኛ ንፋስ በሚነፍስበት ጊዜ የላይኛው አፈር በንፋስ መወሰድ
- በተራራ ማቦታዎች ላይ ዝናብ ሲዘንብ አፈሩ ይታጠባል
- ከመጠንበላይ ለግጦሽ መጠቀም ወዘተ....

የአፈር መሸርሸር የሚያስከትላቸው ጉዳዮች፡-

- የአፈር ለምነት መቀነስ
- በጅረቶች እና በወንዞች ውስጥ ብክለት እና ደለል እንዲጨምር ያደርጋል

- አሳን ጨምሮ ወሀ ወስጥ በምኖሩ እንስሳት ላይ ተፅዕኖ ይኖረዋል
- የተራቆቱ መሬቶች እንዲሁ በዙውን ጊዜ ውሃ የመያዝ

አቅማቸው አነስተኛነት፣ ይህም ጎርፍን ሊያባብስ ይችላል።

3.3.2. በዞናችሁ የሀገር በቀል እና መደበኛ የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃና የጥበቃ እርምጃዎች

ተግባር 3.13. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- በዞናችሁ የሀገር በቀል እና መደበኛ የተፈጥሮ ሀብት

ጥበቃና የጥበቃ እርምጃዎችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቦ የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. በዞናችሁ በመደበኛነት የተፈጥሮ ሀብት እንዴት ይጠበቃል?
2. በዞናችሁ የሀገር በቀል የተፈጥሮ ሀብት አጠባበቅ ምን ይመስላል?

የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃ ማለት

የተፈጥሮ ሀብትን ለብክነትና ለጉዳት ከሚዳርጉ ሁኔታዎች መጠበቅ፣ መከላከልና መንከባከብ ማለት ነው። የተፈጥሮ ሀብታችንን ተገቢውን ጥበቃ እንክብካቤ ሳናደርግ ለትበግ ደግሞ የሰፊ ከተማዎችን ለጉዳት ይዳረጉና ሙሉ በሙሉ ሊጠፉ ይችላሉ። ነገር ግን በጥንቃቄና በእንክብካቤ ይዘን ከተማዎችን ለጉዳት ያዳርጋልናል።

በአካባቢያችን ከህብረተሰቡ ጋር ሆነ በተናጥል የሚተዳደሩ የተፈጥሮ ሀብቶችን መልሶ ለማቋቋም እና ለመጠበቅ የረጅም ጊዜ እርምጃዎችን በንቃት እንዲተገበሩ እና የኑሮ ዘይቤዎችን ዘላቂ ማት እንዲኖረዉ ለማስቻል ሁለንተናዊ የተፈጥሮ ሀብት አጠባበቅ በባህላቸው ወደፊት ተገብሩ ቆይተዋል።

ሰዎችየተፈጥሮሀብትን ለመጠበቅ በመደበኛናአገርበቀል በሆኑ መንገዶችን ይጠቀማሉ፡፡

ከሀገርበቀልየተፈጥሮሀብትየጥበቃእርምጃዎችውስጥጥቂቶች፡-

-በቂየመኖሪያቦታመከለል

-ደንንክለመጨፍጨፍ

-የግጦሽና እርሻቦታንመከለልናበአግባቡመጠቀም

-እርከንበመስራት

-የቤትእንስሳትስምሪትመወሰን

-በአካባቢዉ ባህላዊ የደን አጠባበቅ ዘዴዎች እና የመሳሰሉት ናቸው፡፡

ከመደበኛየተፈጥሮሀብትየጥበቃእርምጃዎችውስጥጥቂቶች፡-

- ህገ-ወጥአደንንማቆም
- ሁለምዜጋለዱርእንስሳትጥበቃእንዲያደርግማስተማር
- ደንንማልማት
- የዱርእንስሳትንመጠለያአካባቢመከለልናአስፈላጊውንጥበቃ

ማድረግ፣ ለምሳሌ፡- ፓርኮችን ማቋቋም

- ደንያለአግባብአለመጨፍጨፍ፣የዛፍተከላምበአካባቢውለይ

በየጊዜውማካሄድ

- የደንቃጠሎንመቆጣጠር
- ዘመናዊአስተራረስ ዜዴዎችን መጠቀም
- ሕብረተሰቡንማስተማርእናግንዛቤ ማስጨበጥ
- በጣምየተጎዱአካባቢዎችንከሰዉእናከእንስሳትንከኪመጠበቅ የመሳሰሉት መደበኛ የተፈጥሮ ሀብት የጥበቃ እርምጃዎች ውስጥ የሚካተቱ ናቸው፡፡

3.3.3.በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃና የጥበቃ ጥቅሞች

የፕሮጀክት ሥራ

ዓላማ፡- በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃና የጥበቃ ጥቅሞችን መለየት

መመሪያ፡- በአካባቢያችሁ ወደሚገኘው የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃ ጽሕፈት ቤት

ሄዳችሁ የሚከተሉትን ጥያቄዎች ባለሙያን በመጠየቅ

ያጠናቀሩችሁትን ሪፖርት ለመምህራችሁ እና ለክፍል ተማሪዎች

አቅርቡ፡፡

1. በአጠቃላይ በዞናችሁ ወይም በአካባቢያችሁ የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃ ዘዴ ምን

ይመስላል? (ዘዴዎቹ፣ የሀብት ሰነድ ተሳትፎ፣ በጎ ልምዶችን ያካተተ ቢሆን)

2. ከመምህራችሁና ከትምህርት ቤታችሁ ማህበረሰብ ጋር በመመካከርና በማቀድ

ለአካባቢው ማህበረሰብ አርአያ ሊሆን የሚችል ልማት የማፍላት፣ የመትከልና

የመንከባከብ ተግባራዊ እንቅስቃሴዎችን አከናውኑ፡

ተፈጥሮ ለዕለታዊ ፍላጎቶቻችን ሁሉንም አስፈላጊ ነገሮች ይሰጠናል። በሕዝብ ብዛት እና በሰው ቸልተኝነት ምክንያት የተፈጥሮ ሀብቶቻችንን ከመጠን በላይ በመበዝበዝ ላይ ይገኛል። ይህ ከቀጠለ ለመጨረሻ ትውልዳችን የሚቀር ሀብት የለም። በመሆኑም የተፈጥሮ ሀብትን መጠበቅ ብዙ ጥቅሞች ይኖሩታል፡፡

የተፈጥሮ ሀብትን የመጠበቅ ጥቅም፡-

- ሥነምህዳራዊ ሚዛንን መደገፍ
- መጨመሩ ትውልድ ሀብቶቹን ማግኘት መቻሉን ለማረጋገጥ
- ብዝሃነትን ለመጠበቅ
- ለአየር ንብረት ለውጥ የመቋቋም ሎታን ለመገንባት
- የምግብ ዋስትናን ለማረጋገጥ
- የውሃ ጥራትን ለመጠበቅ

- የመሬትገጽታዎችን እና የመዝናኛ መገልገያዎችን መንከባከብ
- የሰውልጅለ መኖር የሚያስፈልጉትን መሠረታዊ ነገሮች ማለትም
አክሲድንን፣ ሙቀትን፣ ነዳጅን፣ የፀሐይ ኃይልን እና የመሳሰሉትን
ይሰጣል።
- የዕለት ተዕለት ሕይወታችንን በብዙ መንገድ ያቀልልናል። በአጠቃላይ
ያለየተፈጥሮ ሀብቶች ሕይወትን መምራት እንችላለን።

መልመጃ 3.3.

ሀ. የሚከተሉትን ዕረፍተኛ ነገሮች ትክክል ከሆኑ “እውነት” ትክክል ካልሆኑ

ደግሞ “ሐሰት” በማለት መልስ/ሸ/፡፡

1. የተፈጥሮ ሀብቶች የአካባቢን የአየር ንብረት ሚዛን ለመጠበቅ ይረዳሉ።፡
2. ከተሸከርካሪዎች የሚለቀቁ የተቃጠሉ ጋሶች አየርን አይበክሉም።፡
3. የአፈር መሽርሽር የመሬትን ለምነት ይቀንሳል።፡

ለ. ለሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክለኛውን መልስ በመምረጥ መልስ/ሸ/፡፡

1. ከሚከተሉት የተፈጥሮ ሀብት መመናመን መንስኤ የሆነው የቱ ነው?

ሀ. ብክለት ለ. የአፈር መሽርሽር ሐ. የደን መጨፍጨፍ
መሆኑም መልስ ናቸው

2. የአየር ብክለት የጤና ጉዳት የሆነው የቱ ነው?

ሀ. የሳንባ ምች ለራስ ምታት ሐ. ማቅለሽለሽ
መሆኑም መልስ ናቸው

3.4.ተገቢናተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች

ከንዕስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች፡-

ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡-

1.በአካባቢያቸው የሚታዩ ተገቢና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ትለያላችሁ፡፡

2.በትምህርት ቤታችሁ እና በአካባቢያችሁ ውስጥ ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ዘዴዎችን ትጠቁማላችሁ፡፡

ተግባር 3.14. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- ተገቢና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. በአካባቢያችሁ ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች ናቸው የምትሏቸውን ዘርዝሩ፡፡
2. በት/ቤታችሁና በአካባቢያችሁ የታዘባችሁትን ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ከክፍል ዓደኞቻችሁ ጋር ተወያዩ፡፡
3. የከተማውን ማዘጋጃ ቤት ወይም በምትኖሩበት ቀበሌ የሚመለከተውን ባለሙያ ጠይቃችሁ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ለመምህራችሁና ለክፍል ዓደኞቻችሁ አቅርቡ፡፡

ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች

ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች የሚባሉት የተለያዩ ዓይነት ቆሻሻዎችን በመለየት በጤናና በአካባቢ ላይ ጉዳት ሳያደርስ በአግባቡ ማስወገድ ማለት ነው፡፡ እነዚህም ልምዶች የሚከተሉት ናቸው፡፡

- ቆሻሻን በየቦታው አለመጣልና ለቆሻሻ መጣያ በተዘጋጁ የቆሻሻ ማጠራቀሚያ ዕቃዎች መጠቀም
- ደረቅ ቆሻሻን ሰብስቦ በቆሻሻ ማስወገጃ ጉድጓድ ውስጥ ማስወገድና ማቃጠል
- በየቦታው የሚሰበሰቡና የሚጠራቀሙ ቆሻሻዎችን ቶሎ ቶሎ ማስወገድ
- ደረቅና ፈሳሽ ቆሻሻዎችን ለይቶ ማስወገድ
- በየሜዳው አለመፀዳዳትና ሽንትቤት መጠቀም
- ሊበሰብስ የሚችልና ሊበሰብስ የማይችል ቆሻሻ (እንደፔስታል፣ ፕላስቲክ የመሳሰሉት) በመለየት ማስወገድ
- በግቢያችንም ሆነ በአካባቢያችን የሚገኙትን ወደ ብስላሽነት (ፍግ ወይም ኮምፖስት) መለወጥና ለጓሮ አትክልት በማዳበሪያነት መጠቀም ወዘተ....

ሀ. ሊበሰብሱ የሚችሉ ቆሻሻዎች

ለ. ሊበሰብሱ የማይችሉ ቆሻሻዎች

ሥዕል 3.6. ሊበሰብሱ የሚችሉ እና ሊበሰብሱ የማይችሉ ቆሻሻዎች

ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች

- ቆሻሻን በየቦታው መጣል
- የቆሻሻ መጣያ ጉድጓድ አለመጠቀም
- የፈሳሽ ቆሻሻ ማስወገጃ ቦይ ወይም ቱቦ አለመጠቀም

- ቆሻሻን በቆሻሻ ማጠራቀሚያ ዕቃዎች አለማስቀመጥ
- ደረቅና ፈሳሽ ቆሻሻዎችን ለይቶ አለማስወገድ ወዘተ...

መልመጃ 3.4.

ለሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክለኛ መልስ ስጥ/ጨ/

በሚከተለው ሰንጠረዥ ውስጥ ሦስት ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችንና ሦስት ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ዘርዝር/ሪ/፡፡

ተ.ቁ	ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች	ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች
1.		
2.		
3.		

3.5. ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች እና ዉጤቶች

ከንዕስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች፡- ተማሪዎች ይህን ንዑስ ርዕስ ተምራችሁ ስታጠናቅቁ፡- 1. በዞናችሁ (በአካባቢያችሁ) ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ትዘረዝራላችሁ፡፡ 2. በዞናችሁ (በአካባቢያችሁ) ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች የሚያስከትለውን ተፅዕኖዎች ትገልፃላችሁ፡፡

ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ማለት የተለያዩ ዓይነት ቆሻሻዎችን በአግባቡ አለመለየትና ለይቶ አለማስወገድ ሲሆን ፤ ይህም ጤናንና አካባቢን ለጉዳት የሚዳርግ ተግባር ነው፡፡

ተግባር 3.15. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች እና ዉጤቶች መለየት

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ የመወያያ ጥያቄዎች:-

1. በዞናችሁ (በአካባቢያችሁ) ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ዘርዝሩ፡፡

2. በዞናችሁ (በአካባቢያችሁ) ተገቢ ባልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች የሚያስከትለዉን ተፅዕኖዎች ግለፁ?

በግቢያችንም ሆነ በአካባቢያችን ቆሻሻን በተገቢዉ መንገድ አለማስወገድና ተገቢ ያልሆኑ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶችን ማዳበር በሕብረተሰቡና በአካባቢያችን ላይ የሚያስከትሏቸዉን ዉጤቶች የሚከተሉት ናቸዉ:-

- በሽታ አምጪ ተህዋስያንና ዝንቦች እንዲራቡበትና በሽታን እንዲያስከትሉ ምቹ ሁኔታን ይፈጥራል
- ለአየር ብክለት (ቆሻሻን ሰብስበን ስናቃጥል አየር በካይ ጋሶች እንደ ካርቦንዳይኦክሳይድያሉ ጋሶችአየሩን በመበከል የተለያዩ ጤና ችግሮችን እንዲፈጠር ምክንያት ይሆናል)
- በግቢያችንና በአካባቢያችን መጥፎሽታ ያመጣል
- ወንዞችን በመበከል በተጠቃሚው ህብረተሰብ እና እንስሳት እንዲሁም ዕፀዎት ላይ ጉዳት ያስከትላል፡፡
- የጎርፍ መዉረጃ ቱቦና ቦይ በመዝጋት የጎርፍ አደጋ እንዲከሰትና መንገድ እንድበላሽ ያደርጋል

- የአካባቢያችንን በጎገፅታ ወይም ውበት ያበላሻል
- የማይበሰብሱ ቆሻሻዎች እንደፕላስቲክ ያሉት ዕፀዋት ሥሮቻቸውን አፈርዉስጥ እንዳይሰዱና እንዳያድጉ አስተዋፅኦ ያደርጋሉ

ሥዕል 3.7. ተገቢ ያልሆነ የቆሻሻ አወጋገድ

ማጠቃለያ

- የአየርሁኔታ የአንድን አካባቢ የፀሐይብርሃን፣ንፋስ፣ትነት፣እርጥበት፣መቀት፣ወዘተያሉዕለታዊ የከባቢአየርሁኔታ ነው።
- የአየርንብረት ማለት በአንድየተወሰነ አካባቢ የሚስተዋል የረጅምጊዜአማካይየከባቢአየርሁኔታነው።
- የዞናችን ወይም የአካባቢያችንን የአየር ሁኔታ የሚቀይሩ ወይም የሚወስኑ ምክንያቶች የአየር ንብረት መቆጣጠሪያዎች ተብለው የሚጠሩ ሲሆን ኬክሮስ ፣ አየር ግፊት እና የንፋስ ስርዓት ፣ ከባህር ጠለል በላይ ያለው ርቀት ፣ የውቅያኖስ ሞገድ እና የመሳሰሉት ናቸው።
- የተፈጥሮ ሀብቶች የሚባሉት በተፈጥሮ የምናገኛቸውና ለሰው ልጅ ጥቅም የሚዉሉ ናቸው።
- የሰውልጅጣልቃየሚገባበት፣የሚያመነጨው፣የሚያስተካክለውእናየሚቆጣጠራቸውነገሮችሁሉሰውሰራሽሀብቶችበመባልምይታወቃለ።
- የተፈጥሮሀብት አጠቃቀምማለትየተፈጥሮሀብቱንደሀንነትሳንጎዳውአገልግሎቱዘላቂናአስተማማኝነትባለውመንገድለቀጣዩምትውልድሊተላለፍበሚያስችልዘዴሣይባክንመጠቀምማለት ነው።
- የተፈጥሮ ሀብት መመናመን፡- የተፈጥሮ ሀብቶችን በአግባቡ ባለመጠቀም እንደባክኑ ወይም እንደበላሽ በይዘትም እንደቀንሱ ማድረግ ነው፡
- በየአካባቢዉ የተለያዩየተፈጥሮሀብትጥበቃናልምዶች ይኖራሉ።
- ተገቢ የቆሻሻ አወጋገድ ልምዶች የሚባሉት የተለያዩ ዓይነት ቆሻሻዎችን በመለየት በአግባቡ ማስወገድ ማለት ነው።

የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/

ሀ.የሚከተሉትንዐረፍተነገሮችትክክልከሆኑ “እውነት” ትክክልካልሆኑ ደግሞ “ሐሰት” በማለትመልሱ/ሽ/፡፡

1. የአየር ንብረት ዕለታዊ የአየር ሁኔታ ነው፡፡
2. ማዕድናት ሰው ሰራሽ የተፈጥሮ ሀብቶች ናቸው ፡፡
3. ከቤታችን የሚወገዱ ቆሻሻዎችን በየቦታው መጣል ተገቢ አይደለም፡፡

ለ.ለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስበመምረጥመልሱ/ሽ/፡፡

1. የአየር ንብረት አካል የሆነው የቱ ነው?

ሀ. ዝናብ ለ. እርጥበት ሐ. ንፋስመ. ሁሉም መልስ ናቸው

2. ከሚከተሉት የማይታደስ የተፈጥሮ ሀብት የቱ ነው?

ሀ. ማዕድን ለ. ደን ሐ. አፈር መ.አየር

3. የተፈጥሮ ሀብት ጥቅም የሆነው የቱ ነው?

ሀ. ለምግብነት ለ. ለመዝናኛ

ሐ. ለቱሪስት መስህብነት መ.ሁሉም መልስ ናቸው

4. የአፈር መሸርሸር መንስኤ ያልሆነው የቱ ነው?

ሀ. የደን መጨፍጨፍ ለ. የአየር ብክለት

ሐ. ከመጠን በላይ ግጦሽ መ. አዉሎ ንፋስ

ሐ.ለሚከተሉትጥያቄዎች አጭር መልስ ስጥ/ጭ/

1. የአየር ንብረት ምን እንደሆነ ግለፅ፡፡
2. የተፈጥሮ ሀብት መመናመን ዉጤት ግለፅ፡፡
- 3.ተገቢና ተገቢ ያልሆነ የቆሻሻ አወጋገድ ማለት ምን ማለት ነው?

ምዕራፍ አራት

4. ማህበራዊ አካባቢ

ከምዕራፉ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች!ይህን ምዕራፍ በሚገባ ተምራችሁ ካጠናቀቃችሁ በኋላ፡-

- የባህል ምንነትን ትገልጻላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ያሉትን የተለያዩ ባህላዊ ልምዶችን ትገልጻላችሁ፤
- በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃና ለጥበቃ አስፈላጊ የሆኑ ባህላዊ አሠራሮችን ትለያላችሁ፡፡
- የባህል ብዝሃነትን በኪነጥበብ ታደንቃላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ውስጥ የአየር ንብረት በባህል ላይ ያለውን ተጽዕኖትገልጻላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ዋና ዋና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎችን ታብራራላችሁ፡፡
- በዞናችሁ የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች በተፈጥሮ ሀብቶች ላይ የሚያሳድሩትን አሉታዊ ተፅዕኖ ትለያላችሁ፡፡
- ግብይትን ትተረጉማላችሁ፡፡
- በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብትን እና የምርቶቻቸውን የግብይት ልምዶችን ትገልጻላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ውስጥ የመጓጓዣ ሁኔታን ትገልጻላችሁ፡፡

መግቢያ

በዚህምዕራፍ ሥር የባህል ትርጓሜ፣ልምድ፣በዞናችሁ ያሉትን የተለያዩ አለባበስ፣አመጋገብናየግጭት አፈታት፣የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎችን፣የተፈጥሮ ሀብት ፣ግብይትና ለግብይት የሚቀርቡ ምርቶች እና የመጓጓዣ መንገዶችን ትማራላችሁ፡፡ በግል፣በጥንድ እና በቡድን እየሆናችሁ በዉይይት መማር ይጠበቅባችኋል፡፡

4.1. የባህል ብዝሃነት

መታወስ ያለባቸዉ ቁልፍ ቃላት፡-

- ባህል -ባህላዊ ልምዶች
- የባህል ብዝሃነት -ግብይት
- መጓጓዣ -ኢኮኖሚ

በምዕራፉ የተካተቱ ንዑስ ይዘቶች

- 4.1.1.ባህል እና ባህላዊ ልምዶች ትርጓሜ እና ምሳሌዎች
- 4.1.2.የተለያዩ ባህሎች በዞናችሁ (አለባበስ ፣ አመጋገብ ፣ የግጭት አፈታት ወዘተ)
- 4.1.3.በዞናችሁ ለተፈጥሮ ሀብት ጥበቃ አስፈላጊ ባህላዊ ልምዶች
- 4.1.4.በዞናችሁ ዋና ዋና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች
- 4.1.5.የተለያዩ የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት ላይ ያለዉአሉታዊ ተፅዕኖዎች
- 4.1.6.የግብይት ትርጓሜ
- 4.1.7.በዞናችሁ ለገበያ የሚቀርብ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸው
- 4.1.8.በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸው የግብይት ልምዶች
- 4.1.9.ለሰዉ እና ሸቀጦች የተለያዩ የመጓጓዣ መንገዶች

4.1.1. ባህል እና ባህላዊ ልምዶች ትርጓሜ እና ምሳሌዎች

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ! ይህንን ንዑስ ርዕስ ከተማራችሁ በኋላ:-

- ባህል ምን እንደሆነ ትገልጻላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ያሉትን የተለያዩ ባህላዊ ልምዶችን ትጠቅሳላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ለተፈጥሮ ሀብት ጥበቃና ለጥበቃ አስፈላጊ የሆኑ ባህላዊ አሠራሮችን ትለያላችሁ፡፡
- የባህል ብዝሃነትን በኪነጥበብ ታደንቃላችሁ፡፡
- በዞናችሁ ውስጥ የአየር ንብረት በባህል ላይ ያለውን ተጽዕኖ ትገልጻላችሁ፡፡

ተግባር 4.1. የቡድን ዉይይት

ዓላማ :-የባህል ብዝሃነትን መግለፅ

መመሪያ:-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ የመወያያ ጥያቄዎች:-

1. ባህል ምንድነው?
2. ስለባህል ብዝሃነት እና ባህላዊ ልምዶች የምታወቁትን ጥቀሱ፡፡

የሚና ጨዋታ:-

ዓላማ :-የባህል ብዝሃነትን በኪነጥበብ መግለፅ።

መመሪያ :-በቡድን በቡድን በመሆን በአካባቢያችሁ የሚታወቁትን የባህል

ብዝሃነትን የሚያንፀባርቁ ጭፈፈቶችን ለመምህራችሁና

ለክፍል ዓደኞቻችሁ አቅርቡ።

ባህል የአንድ የተወሰነ ማህበረሰብ ወይም የሰዎች ሀሳቦች፣ እምነቶች፣ ልምዶች፣ ጥበባት እና ማህበራዊ ባህሪዎች ጥምረት ነው። ባህል የአንድ ህብረተሰብ ማንነት መገለጫ ነው። ስለዚህ ባህል ቋንቋን፣ ሃይማኖትን፣ ምግብን፣ ማህበራዊ ልምዶችን፣ መብረቃን እና ጥበቦችን ያካተተ የአንድ ወይም የተወሰኑ ሰዎች የቡድን ባህሪያት እና ዕውቀት ነው።

ባህል በተለያዩ የሕብረተሰብ ክፍሎች መካከል የሚፈጠር የተግባቦት ዘይቤ ነው። ይህ ዘይቤ በማህበረሰቡ ውስጥ በጎ ሥነ ምግባር ያላቸው የጋራ እሴቶች፣ እምነቶች፣ ፅንሰ ሀሳቦችን ይወሰናል ። በዚህ ዘይቤ አሰራር ውስጥ ግለሰቦች የሚወጡት ኃላፍነትና የሚያከናውኑት ተግባር ይኖራቸዋል።

የባህል ብዝሃነት በአንድ ማህበረሰብ ውስጥ የተለያዩ ባህል መኖሩን የሚገልፅና አንዳቸው የሌላውን ልዩነት ማክበርን ሊያመለክት ይችላል።

የሚከተሉት ባህላዊ ልምዶች በምሳሌነት ይጠቀሳሉ፡-

- ሃይማኖታዊ እና መንፈሳዊ ልምዶች
- የአለባበስ ልምዶች
- ባህላዊ የሕክምና ልምዶች
- የጥበብ መግለጫ ዓይነቶች

- የአመጋገብ ሥርዓት እና የምግብ አሰራር ልምዶች፤
- የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃ
- የቤት አሰራር
- የሕፃናት እንክብካቤ ልምዶች
- አስተዳደርና አመራር
- የግጭት አፈታት
- የዕለት ተዕለት ሕይወት ልምዶች (የቤተሰብ ግንኙነቶችን ጨምሮ) ወዘተ...

4.1.2. የተለያዩ ባህሎች በዞናችሁ

የተግባር 4.2. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- በዞናችሁ የተለያዩ ባህላዊ ተግባራትን መለየት

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ፡፡

የመወያያ ጥያቄዎች:-

ተማሪዎች! በዞናችሁ ውስጥ	ያሉትን	የተለያዩ	ባህላዊ
ልምዶች/ከታላላቆቻችሁ/ሽማግሌዎች/	በመጠየቅ	ክፍል	ዉስጥ ለክፍል
ጓደኞቻችሁና ለመምህራችሁ አቅርቡ፡፡			

ሰዎች በአካባቢያቸው ያለው አመለካከት በአብዛኛው የሚመነጨው በልዩ ልዩ ባህላቸው እና በባህላዊ ልምዶቻቸው ነው። በአንድ አካባቢ የተለያዩ ባህላዊ ክንውኖች ይፈጸማሉ። ከእነዚህም ባህላዊ ክንውኖች መካከል አለባበስ፣ አመጋገብ እና የግጭት አፈታት ወዘተ.. የተለያዩ ባህላዊ ክንውኖች ናቸው።

ባህላዊ አመጋገብ

ባህላዊ አመጋገብ ከምግብ አዘገጃጀት ጀምሮ የምግቡን አቀራረብ፣የምግብ ማቅረብያ ባህላዊ ዕቃዎችን እንዲሁም የአመጋገብ ስርዓትን ሁሉ ያጠቃልላል። ባህላዊ ምግቦች በአብዛኛው የሚዘጋጁት ከአካባቢያቸው ከሚገኙ የምግብ ምንጮች ነው።

ባህላዊ አለባበስ

ባህላዊ አለባበስ ማለት የአንድን የተወሰነ ማህበረሰብ ባህል ወይም ማንነት ለመወከል ጥቅም ላይ የሚዉል የባህል መገለጫ ልብስ ነው። ይህም የአንድ አካባቢ እሴቶችን እና ባህላዊ ቅርስን ለመጠበቅ እና የሕዝቦችን የአንድነት ስሜት በመፍጠር ረገድ ወሳኝ ተምሳሌታዊ ሚና ይጫወታል። በአብዛኛው ባህላዊ አለባበስ የማህበረሰቡን የአኗኗር ሁኔታ እና የሚኖሩበት የአካባቢ አየር ሁኔታን ያገናኝበት ነው።

ሥዕል 4.1.ከባህላዊ ልብሶች በከፊል

ባሕላዊ የግጭት አፈታት

ባህላዊ የግጭት አፈታት ማለት በአንድ ማህበረሰብ ውስጥ በግለሰብ ደረጃም ይሁን በቡድን የሚፈጠሩ ግጭቶችን ወይም አለመግባባቶችን ለመፍታት የሚረዳ በፅሁፍ ወይም በሰነድ ያልተቀመጠ ሆኖም ግን በማህበረሰቡ ዘንድ የሚተገበር ህግና ደንብ ነው። በዚህ የግጭት አፈታት ስልት ጥፋተኛን የሚያስተካክል ወይም የሚያስተምር እና ዳግም ወደ ጥፋት እንዳይገባ ቃል የሚገባበት ሥርዓት ነው።

ባህላዊ የግጭት አፈታት የተለያዩ ዘዴዎች እና ሂደቶች አሉት። እነዚህም ድርድር፣ ሽምግልና፣ የግልግል ዳኝነትና የመሳሰሉት ይገኙበታል።

ሥዕል 4.2.ባህላዊ የግጭት አፈታት

ተግባር 4.3 የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- በአካባቢያችሁ ያሉ ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎችን መለየት

መመሪያ:-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች:-

1. በአካባቢያችሁ የግጭት መነሻ የሆኑ ነገሮችን ዘርዝሩ፡፡
2. በአካባቢያችሁ ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎችን ጥቀሱ፡፡

የሚና ጨዋታ :-

ዓላማ :-ባህላዊ የግጭት አፈታትን በኪነጥበብ መግለፅ

መመሪያ :-በቡድን በቡድን በመሆን በአካባቢያችሁ የሚታወቁትን

ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎችን በጭዉዉት መልክ

ለመምህራችሁና ለክፍል ጓደኞቻችሁ አቅርቡ፡፡

4.1.3. በዞናችሁለተፈጥሮሀብትጥበቃአስፈላጊባህላዊልምዶች

ተግባር 4.4. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:-በዞናችሁ ለተፈጥሮ ጥበቃ አስፈላጊ ባህላዊ ልምዶች ግለጹ

መመሪያ:-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ፡፡

የመወያያ ጥያቄ:-

1. በአካባቢያችሁ(በዞናችሁ)ያለዉን ባህላዊ የተፈጥሮ ሀብት አጠባበቅ ልምዶችን ዘርዝሩ፡፡

የተፈጥሮ ሀብት ጥበቃ ማለት የተፈጥሮ ሀብትን ለብክነትና ለጉዳት ከሚዳርጉ ሁኔታዎች መጠበቅ፣መከላከልና መንከባከብ ማለት ነው፡፡

የተፈጥሮ ሀብቶች ውስን እና ዘላቂነት በሌለው አጠቃቀም ሊጠፉ የሚችሉ ስለሆነ በአካባቢያችሁ የሚዘወተሩ ባህላዊ የተፈጥሮ አጠባበቅ ልምዶች ሊበረታቱ ይገባል፡፡ ለምሳሌ፡- የእርከን ሥራ፣የደን አጠባበቅ፣የአስተራረስ ዘዴ ወዘተ...በተለያዩ አካባቢዎች የሚዘወተሩ ባህላዊ የተፈጥሮ አጠባበቅ ልምዶች ናቸው፡፡

4.1.4. በዞናችሁ ዋና ዋና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች

ተግባር 4.5. የቡድን ዉይይት

ዓላማ ፡-በዞናችሁ ዋና ዋና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎችን መለየት
መመሪያ፡-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ
የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1.ቤተሰቦቻችሁ በምን ሥራ ይተዳደራሉ?

2.በዞናችሁ ወይም በአካባቢያችሁ ያሉትን ዋና ዋና የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎችን ጥቀሱ፡፡

በአንድ አካባቢ(ዞን) የሚኖር ማህበረሰብ በተለያዩ የምጣኔሀብትእንቅስቃሴዎችላይ ይሰማራል፡፡ከእነዚህም ውስጥ ግብርና(እርሻ)፣ እንዱስትሪ፣ማዕድን ቁፋሮ፣ ንግድ፣ ትራንስፖርትና ቱሪዝም ዋና ዋናዎቹ ናቸው፡፡በተጨማሪም ሰዎች ለመኖርና በኢኮኖሚ ራሳቸውን ለመደገፍ በተለያዩ የሥራ ዘርፎች ላይ ይሰማራሉ፡፡

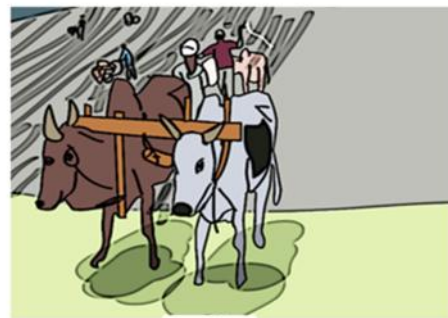
እናዊ

ሸመና

ልብስ ስፌት

እርሻ

ሥዕል 4.3. ሰዎች በተለያዩ የሥራ ዘርፎች ላይ ተሰማርተዉ

ግብርና

ተግባር 4.6. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:-የግብርናን ጥቅም መለየት

መመሪያ:-በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ
የመወያያ ጥያቄዎች:-

1. ግብርና ምንድን ነው?

2. የግብርናን ጠቀሜታ አብራሩ::

ግብርና ማለት አዝርዕትና የእንስሳት እርባታን በአንድነት የሚያጠቃልል የምጣኔሀብትዘርፍ ነው። ግብርና ለሀገራችን ኢኮኖሚ መሰረት ነው። በአሁኑ ጊዜ አብዛኛው የኢትዮጵያ ሕዝብ የሚተዳደረው በግብርና ነው። ማለትም ሰብልን በማምረትና እንስሳትን በማርባት ነው።

የሰብል ምርት ከግብርና ዘርፎች አንዱና ዋነኛው ነው። ዋነኞቹ የሰብል አይነቶች ስንዴ፣ገብስ፣ጤፍ፣ማሽላ፣በቆሎ፣ባቄላ፣ሽንብራ፣ምስርናሌሎች ናቸው። ከእነዚህ በተጨማሪ የቅባት እህሎችና እንደ ቡና ያሉ የግብርና ውጤቶችም ይመረታሉ።

የእንስሳት እርባታ የቀንድ ከብቶች፣የጋማ ከብቶች እና የዓማ እርባታ የመሳሰሉትን የሚያካትት ሲሆን በአብዛኛው በአርብቶ አደሩ አካባቢ የሚከናወን የግብርና መተዳዳርያ ነው።

ኢንዱስትሪ

ኢንዱስትሪ ማለት የተለያዩ የግብርና፣የደንና የማዕድን ውጤቶችን በጥሬ ዕቃነት በመጠቀም የሰው ኃይልና ዘመናዊ መሳሪያዎችን ተገልግለው ወደ ሌላ የተሻሻለ ምርትነት የመለወጥ ሂደት ነው። ምሳሌ፡- ቆዳን በመጠቀም ወደ ጫማነት መለወጥ

እንዲሁም በተለያዩ ሥራ ዘርፍ ተሰማርቶ ለግለሰብም ሆነ ለሀገራችን ጠቃሚ የምጣኔ ሀብት እንቅስቃሴ ነው። እንዲሁም በሁለት ይከፈላል።

1. **የጎጆ እንዲሁም፡-** የተለያዩ የዕደጥበብ ስራዎችን ያጠቃልላል። የዕደ ጥበብ ስራዎች በአብዛኛው የእጅ መሣሪያዎችን በመጠቀም የሚሰሩ ናቸው። ለምሳሌ፡- የሽመና ስራ፣የሸክላ ስራ፣የብረታብረት ስራ፣የቆዳ ስራዎች የጌጣጌጥ ስራና የመሳሰሉት ናቸው።

ሥዕል 4.3 ሀ.የሽመና ሥራ

ለ.የሽክለ ሥራ

2. ዘመናዊ እንዳስትሪ:- ዘመናዊ ኢንዱስትሪ የሚባሉት በነዳጅ ወይም በኤሌክትሪክ ሀይል በሚንቀሳቀሱ ማሽኖች እና ዘመናዊ ቴክኖሎጂዎች የሚከናወኑና በአጭር ጊዜ ብዙ ምርት ማምረት የሚችሉ ናቸው፡፡ ለምሳሌ፡- ፋብሪካዎች

ሥዕል 4.5. ፋብሪካ

4.1.5. የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ በተፈጥሮ ሀብት ላይ ያለው ተፅዕኖ

ተግባር 4.7. የቡድን ውይይት

ዓላማ:- የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ በተፈጥሮ ሀብት ላይ ያለውን ተፅዕኖ መግለፅ

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቦ የመወያያ ጥያቄ:-

1. በአካባቢያችሁ የሚከናወኑ የስራ እንቅስቃሴዎች በተፈጥሮ ሀብት ላይ ያላቸውን አዎንታዊና አሉታዊ ተፅዕኖዎችን ግለፁ፡፡

የተፈጥሮ ሀብት በምርት ሂደት ውስጥ የኢኮኖሚ ዕድገትን የሚያነቃቃ ቁልፍ ግብዓት ነው። እርሻ፣ ኢንዱስትሪና ኮንስትራክሽን(ግንባታ) የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ መሰረት የሚያደርገው ከተፈጥሮ ሀብት ከሚገኙ ውጤቶች ላይ በመሆኑ የተፈጥሮ ሀብት መመናመንን ያስከትላል፡፡ ከነዚህም ጥቂቶቹ፡- የደን መጨፍጨፍ፣ በረሃማነት፣ የአፈር መሸርሸር፣ የነዳጅ ዘይት መቀነስና አየርን የሚበክል ጋሶች መጠን መጨመር ናቸው፡፡

4.1.6. የግብይት ትርጓሜ

ተግባር 4.8. የቡድን ውይይት

ዓላማ:- የግብይት ትርጓሜን ማብራራት

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቦ የመወያያ ጥያቄዎች:-

1. ግብይት ማለት ምን ማለት እንደሆነ ግለፁ፡፡
2. በሚትኖሩበት አካባቢ ያሉትን የግብይት ሥርዓቶችን ጥቀሱ፡፡

ግብይት ማለት፡-

- በተለያዩ ሰዎች በቡድን ወይም በግል የሚፈልጉትን ለማግኘት የሚያድርጉት ልውውጥ ወይም ግዥና ሽያጭ ሂደት ነው፡፡
- ሸማቹን፣ደንበኛውን እና ህዝቡን ከገበያ ጋር የሚያገናኝ ተግባር ነው፡፡
- በግልጽ ደንበኛ ለመሳብ እና ለማግኘት ዋጋ ያለው፣ተዛማጅ እና ወጥነት ያለው ይዘት የመፍጠር እና የማሰራጨት ዘዴ ነው፡፡
- የገቢያ ምርምርን እና ማስታወቂያዎችን ጨምሮ ምርቶችን ወይም አገልግሎቶችን የማስተዋወቅ እና የመሸጥ ተግባርን ያካትታል፡፡

በአጠቃላይ የግብይት ሂደት በተቻለ መጠን የተጠቃሚውን /የገዥውን/ ፍላጎት ከአምራቹ የማምረት ችሎታና ዓላማ አጣጥሞ ሁሉንም ተዋናዩች በሚያረካ መልኩ የሚካሄድ ነው፡፡

ሥዕል 4.6. ሰዎች ገበያ ሲገበያዩ

4.1.7.በዞናችሁ ለገበያ የሚቀርቡ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸው

ተግባር 4.9. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- በዞናችሁ ለገበያ የሚቀርቡ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸውን መለየት

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች:-

1. በአካባቢያችሁ ለገበያ የሚቀርቡ የተፈጥሮ ሀብቶችን ዘርዝሩ።
2. የተፈጥሮ ሀብት ምርቶች ለሰው ልጅ ከሚሰጡዋቸው ጥቅሞች

ጥቂቶቹን ጥቀሱ፡፡

የተፈጥሮ ሀብቶች አና ምርቶቻቸው የሚባሉት በተፈጥሮ የምናገኛቸውና ለሰው ልጅ ጥቅም የሚዉሉ ናቸው፡፡

የተፈጥሮ ሀብት ለኅብረተሰቡ ከሚሰጧቸው ዋና ዋና ጥቅሞች ውስጥ

- ለምግብ ምንጭነት
- ለልብስ
- ለመጠለያ ግንባታ
- ለገቢ ምንጭነት፣ ወዘተ...

በተለያዩ አካባቢዎች የተለያዩ የተፈጥሮ ሀብቶች ይገኛሉ ከእነዚህም ውስጥ ደን፣ዉሃ፣ቅመማቅመም፣የነዳጅዘይትወዘተ...ናቸው፡፡ሰዎችእነዚህን የተፈጥሮ ሀብቶች በመጠቀም ግብይት ያከናውናሉ፡፡

4.1.8. በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸው የግብይት ልምዶች

ተግባር 4.10. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- በዞናችሁ የተፈጥሮ ሀብት እና ምርቶቻቸው የግብይት ልምዶችን መግልፅ

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄ:-

1. በአካባቢያችሁ ከተፈጥሮ ሀብት የሚገኙ ምርቶች ላይ የሚደረጉ የግብይት ልምዶችን ዘርዝሩ፡፡

በምንኖርበት አካባቢያ ከተፈጥሮ ሀብት የሚገኙ ምርቶች የግብይት ሥርዓት እና ልምድ ከቦታ ቦታ ሊለያይ ይችላል፡፡ በመሆኑም በተለያዩ ማህበረሰብ ዉስጥ የተለያዩ የግብይት ልምዶችን በመከተል ግብይት ይከናወናል፡፡ በዚህ መሰረት ገበያተኞች በገበያ ስልቶቻቸው ውስጥ የመደጋገፍን መርህ ይጠቀማሉ፡፡

4.1.9. ለሰዎችና የሽቀጦች የመጓጓዣ መንገዶች

ተግባር 4.11. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- የሰዎችና የሽቀጦች የመጓጓዣ መንገዶችን መለየት

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች:-

1. የምትኖሩበት አካባቢ ሰዎች ከአንድ ቦታ ወደሌላ ቦታ በምን

ይጓጓዛሉ?

2. የምትኖሩበት አካባቢ ሰዎች ምርቶቻቸውን ምሆነሽቀጣሽቀጦችን

በምን ያጓጉዛሉ?

መጓጓዣ ማለት ሰዎችን፣እንስሳትን እና ዕቃዎች ከአንድ ቦታ ወደ ሌላ ቦታ ለማንቀሳቀስ የሚረዳ መንገድ ነው። የመጓጓዣ ዓይነቶች የመሬት መጓጓዣ፣የውሃ መጓጓዣ እና የአየር መጓጓዣ በመባል ይታወቃሉ።

ሥዕል 4.7. የተለያዩ መጓጓዣ አይነቶች

መልመጃ 4.1.

ሀ. የሚከተሉትን ዐረፍተነገሮች ካነበባችሁ በኋላ ትክክል ከሆነ “እውነት”

ትክክል ካልሆነ ደግሞ “ሀሰት” በማለት መልስ/ሽ/፡፡

1. የተፈጥሮ ሀብት ለሰው ልጅ ከሚሰጠው ጥቅም ውስጥ የገቢ ምንጭ አንዱ ነው፡፡

2. መርከብ የወሃ ላይ የመጓጓዣ ዓይነት ነው፡፡

ለ. ለሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክለኛውን መልስ የያዘ ሆኔ ምረጥ/ጭ/፡፡

1. ከሚከተሉት ውስጥ አንዱ የተፈጥሮ ሀብት ነው?

ሀ. ደን ለወሃ ሐ. መሬት መ. ሁሉም መልስ ናቸው

2. በእንስሳት እርባታ ውስጥ የሚካተተው የቱ ነው?

ሀ. በግ ለ. ፍየል ሐ. ከብት መ. ሁሉም መልስ ናቸው

ሐ. ለሚከተሉት ጥያቄዎች ትክክለኛውን መልስ ስጥ/ጭ/፡፡

1. በአካባቢያችሁ የተለመደውን በባህላዊ አለባበስና በዘመናዊ አለባበስ መካከል ያለውን ልዩነት ግለፁ፡፡

2. ግጭት ማለት ምን ማለት ነው? በአካባቢያችሁ የተለመደ የግጭት አፈታትስ ርዕዮት እንዴት ነው?

ማጠቃለያ

- ባህል በማህበረሰብ መካከል የሚፈጠር የተለያዩ እሴቶችን ያካትታል፡፡
- የባህል ብዝሃነት የተለያዩ ባህሎች አንዳቸው የሌላውን ልዩነትማክበርን ሊያመለክት ይችላል፡፡
- ባህላዊ አለባበስ የአንድን የተወሰነ ማህበረሰብ ማንነት ለመወከል ጥቅም ላይ የሚውል የባህል መገለጫ ነው፡፡
- ባህላዊ የግጭት አፈታት ማለት በአንድ ማህበረሰብ ውስጥ በግለሰብ ደረጃም ይሁን በቡድን የሚፈጠሩ ግጭቶችን(አለመግባባቶችን) ለመከላከል የሚረዳ በፅሁፍ ወይም በሰነድ ያልተቀመጠ ህግና ደንብ ነው፡፡
- የተፈጥሮ ሀብቶች ውስን እና ዘላቂነት በሌለው አጠቃቀም ሊጠፉ የሚችሉ ስለሆነ በአካባቢያችን የሚዘወተሩ ባህላዊ የተፈጥሮ አጠባበቅ ልምዶች ሊበረታቱ ይገባል፡፡
- ግብርና፣ እንዳሰትሪ፣ማዕድን ቁፋሮ፣ ንግድ፣ ትራንስፖርትና ቱሪዝም ዋና ዋናዎቹ ከሚባሉት የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች ውስጥ ጥቂቶቹ ናቸው፡፡
- የኢኮኖሚ እንቅስቃሴዎች በተፈጥሮ ሀብት ላይ አዎንታዊና አሉታዊ ተፅዕኖ ይኖራቸዋል፡፡
- ግብይት ሸማቹን፣ደንበኛውን እና ህዝቡን ከገበያ ጋር ያገናኛል፡፡
- የተፈጥሮሀብቶችከሚሰጧቸዉ ምርቶች ውስጥ ቅመማቅመም፣ቡና፣የነዳጅዘይት ወዘተ...ይካተታሉ፡፡
- በተለያዩ ማህበረሰብ ውስጥ የተለያዩ የግብይት ልምዶችን በመከተል ግብይት ይከናወናል፡፡
- ሰዎችን፣እንስሳትን እና ዕቃዎችን ከአንድ ቦታ ወደ ሌላ ቦታ ለማንቀሳቀስ ማንጓዣ ያገለግላል፡፡

የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/

ሀ.የሚከተሉትን ዐረፍተ ነገሮች ትክክል ከሆኑ “እውነት” ትክክል ካልሆኑ

ደግሞ “ሐሰት” በማለት መልስ/ሽ/፡፡

1. ባህል በተለያዩ የሕብረተሰብ ክፍሎች መካከል የሚፈጠር የተግባቦት ዘይቤ ነው፡፡

2. ግብርና የእንስሳት እርባታን ብቻ የሚያጠቃልል የምጣኔ ሀብት ዘርፍ ነው፡፡

3. የተፈጥሮ ሀብት ለሰው ልጅ ከሚሰጣቸው ጥቅሞችም ግብ አንዱ ነው፡፡

4. ሰዎች መርከብን ለመጓጓዣነት ይጠቀሙበታል፡፡

5. ኢንዱስትሪ የጎጆና ዘመናዊ ተብሎ ይከፈላል፡፡

ለለሚከተሉት ጥያቄዎች ከአለኛውን መልስ በመምረጥ መልስ/ሽ/፡፡

1. ከሚከተሉት ውስጥ ባህላዊ ልምድ የሆነው የቱ ነው?

ሀ. ጋብቻ ለ. አለባበስ ሐ. የለቅሶ ስርዓት

መ.ሁሉም መልስ ናቸው

2. ከሚከተሉት ውስጥ አንዱ የመጓጓዣ ዓይነት ነው፡፡

ሀ. የአየር መጓጓዣ ለ. የመሬት መጓጓዣ ሐ. የውሃ መጓጓዣ

መ.ሁሉም መልስ ናቸው

3. ከሚከተሉት ውስጥ አንዱ ዘመናዊ እንዲሁም ነው፡፡

ሀ. ፋብሪካ ለ. ሽመና ሐ. ሸክላ ስራ መ.ሁሉም መልስ ናቸው

4. ከሚከተሉት ውስጥ የአየር መጓጓዣ የሆነው የቱ ነው

ሀ. መኪና ለ. አውሮፕላን ሐ. መርከብ መ. ባቡር

ሐ. ለሚከተሉት ጥያቄዎች አጫጭር መልሶችን ስጥ/ጭ/፡፡

1. ባህላዊ መገለጫዎች ምንድን ናቸው?

2. ባህላዊ ልምድ ከሚባሉት ውስጥ ጥቂቶቹን ጥቀሱ፡፡

3. የሰው ልጅ የግጭት ምክንያቶችን ዘርዝሩ፡፡

4. የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ ማለት ምን ማለት ነው?

5.የመጓጓዣ ዓይነቶችን ዘርዝሩ፡፡

ምዕራፍአምስት

5.የተለየ ትኩረት የሚሹ ጉዳዮች

ከምዕራፉ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህንን ርዕስ ካጠናቀቃችሁ በኋላ፡-

- የትራፊክ ደንቦችን ትገልፃላችሁ፡፡
- የትራፊክ ደንቦችን ትተገብራላችሁ፡፡
- የኤች አይ ቪ/ እና ኤድስ ልዩነት ትገልፃላችሁ ፡፡
- የኤች አይ ቪ/ኤድስ በሽታ ምልክቶችን ትለያላችሁ፡፡

በምዕራፉ የተካተቱ ይዘቶች

5.1. የመንገድ ደህንነት

5.2. ኤች አይ ቪ/ኤድስ

መግቢያ

በሁለተኛ ክፍል የአካባቢ ሳይንስ ትምህርታችሁ ስለመንገድ ደህንነት ምንነት እና የትራፊክ ደንቦችን እንዴት እንደምትተገበሩ እንዲሁም ኤች አይ ቪ/ኤድስ ልጆች ላይ ያለውን ተፅዕኖ እና ከኤች አይ ቪ/ኤድስ ጋር የምኖሩ ልጆችን ችግር እንደራሳችን ችግር ማየት እንዳለብን ተምራችኋል። በዚህ ምዕራፍም የመንገድ ደህንነት እና ኤች አይ ቪ/ኤድስ የሚሉት ይዘቶች ተካተዋል። በመንገድ ደህንነት ሥር የትራፊክ ደንቦችን በመለየት እንዴት እንደምትተገብሯቸዉ ትማራላችሁ። እንደዚሁም የመኪና አደጋ በልጆች እና በቤተሰብ ላይ የሚሳድረውን ተፅዕኖ ትረዳላችሁ። በኤች አይ ቪ/ኤድስ ርዕስ ሥር በኤች አይ ቪ እና ኤድስ መካከል ያለውን ልዩነት እንዲሁም የኤች አይ ቪ/ኤድስ መተላለፊያ፣ መከላከያ መንገዶች እና የኤድስ በሽታ ምልክቶችን ትማራላችሁ። በግል፣ በጥንድና በቡድን እየሆናችሁ በውይይት መማር ይጠበቅባችኋል።

5.1. የመንገድ ደህንነት

መታወስ ያለባቸዉ ቁልፍ ቃላት

- ግራ ጠርዝ	- ዜብራ	- የመኪና አደጋ
- የትራፊክ መብራት	- እግረኛ	- አሽከርካሪ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች! ይህንን ንዑስ ርዕስ ከተማራችሁ በኋላ፡-

- የትራፊክ ደንቦችን ትለያላችሁ፡፡
- የትራፊክ ደንቦችን ትተገብራላችሁ፡፡
- የመንገድማቋረጥ ደንቦችን በማወቅ ሌሎችን መርዳትትለማመዳላችሁ፡፡
- የመኪና አደጋ በልጆች እና በቤተሰብ ላይ የሚሳድረውን ተፅዕኖ ትገልጻላችሁ፡፡

የመንገድ ደህንነት

ተግባር 5.1. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የትራፊክ ደንቦችን መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የመንገድ ደህንነት ማለት ምን ማለት ነዉ?
2. የምታወቁቸዉን የትራፊክ ደንቦችን ዘርዝሩ፡፡

የመንገድ ደህንነት ማለት በመንገድ ላይ በምንጓዝበት ጊዜ በተሽከርካሪ አደጋ እንዳይደርሰብን የሚያስችሉን የጥንቃቄ እርምጃዎች ናቸዉ ፡፡

የመንገድ ደህንነት የትራፊክ ደንቦችን በመከተል በእግረኛም ይሁን በአሽከርካሪ ላይ ሊደርሱ የሚችሉትን አደጋዎች ይከላከላል ወይም ይቀንሳል፡፡ የትራፊክ ደንቦች የሚያካትታቸዉ፡-

- የመኪና መንገድ ስናቋርጥ ጥንቃቄ ማድረግ
- እግረኞች የመኪና መንገዱን ግራ ጠርዝ ይዞ መጓዝ

- የትራፊክ መብራት ምልክቶችን ማወቅና መጠቀም
- አሽከርካሪዎችና እግረኞች የመንገድ ላይ የትራፊክ ምልክቶችን ማወቅና መጠቀም
- አሽከርካሪዎች ለእግረኞች ቅድሚያ መስጠት
- መኪና ውስጥ ሆነን በምንጓዝባቸው ጊዜያት ሁሉ የደህንነት/የጥንቃቄ/ ቀበቶ መታጠቅ፡ እና ወዘተ...

ተግባር 5.2. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የመኪና መንገድ ስናቋርጥ ማድረግ ያለብንን ጥንቃቄ መለየት

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄ፡-

1.እግረኞች የመኪና መንገድ ሲያቋርጡ ማድረግ ያለባቸውን

ጥንቃቄዎች ዘርዝሩ፡፡

እግረኞች መኪና በሚንቀሳቀሱባቸው መንገዶች ሲያቋርጡ የጥንቃቄ እርምጃዎች መፈፀም ይኖርባቸዋል፡፡እነዚህም፡-

- የመኪና መንገድ በምናቋርጥበት ጊዜ የእግረኛ ማቋረጫ ነጭናጥቁር ቀለም /ዜብራ/ የተቀባበት ምልክት ላይ በመጓዝ ማቋረጥ፡፡
- የእግረኛ ማቋረጫ ነጭናጥቁር ቀለም /ዜብራ/ ምልክት ከሌለ በአጭሩና በቀጥተኛው አቅጣጫ የተሸከርካሪዎችን ሁኔታ በጥንቃቄ በማየት በፍጥነት ማቋረጥ ይገባናል

- መንገድ ስናቋርጥ መጀመሪያ ወደ ግራና ቀኝ በማየት በቅርብ ርቀት መኪና አለመኖሩን አረጋግጦን ይበልጥ ጥንቃቄ በማድረግ ማቋረጥ፡፡

- የመኪና መንገድ ስናቋርጥ በመንገድ መካከል አለመቆም፤

አለመቀመጥ ወይም አለመጫወት

- በመስቀለኛ መንገድ ወይም በአደባባይ ላይ በሰያፍ ያለማቋረጥ

ሥዕል 5.1. ሀ.

ሥዕል 5.1. ለ.

ከዚህ በላይ የቀረቡትን ሥዕሎች በጥንቃቄ ተመልከቱና ቀጥሎ ለተመለከቱት ጥያቄዎች ለመምህራችሁ መልስ መልሱ፡፡

- 1.ልጆቹ ምን እያደረጉ ነዉ?
- 2.የትኛዉ ሥዕል ትክክለኛዉን የትራፊክ ደንብ ያሳያል? ለምን?
- 3.የትኛዉ ሥዕል ትክክለኛዉን የትራፊክ ደንብ አያሳይም? ለምን?

የመንገድ ላይ የትራፊክ መብራት ጠቀሜታ

ተግባር 5.3. የቡድን ዉይይት

ዓላማ፡- የትራፊክ መብራት ምልክቶችን ማወቅና መጠቀም

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የመንገድ ላይ የትራፊክ መብራት ጥቅም አብራሩ፡፡
2. የመንገድ ላይ የትራፊክ ስነስርዓት ማስጠበቂያ የመብራት ቀለም ዓይነቶችን ዘርዝሩ፡፡

የመንገድ ላይ የትራፊክ ስነስርዓት ማስጠበቂያ የመብራት ምልክቶች የሚሠሩት በኤሌክትሪክ ኃይል ሲሆን፤ የመኪና እና የእግረኛ እንቅስቃሴ አደጋ በማይፈጥርበት ሁኔታ እንዲከናወን እገዛ ያደርጋሉ፡፡

የመንገድ ላይ የትራፊክ ማስተላለፊያ መብራቶች ሶስት ዓይነት ቀለም ያላቸው ሲሆኑ እነሱም፡- አረንጓዴ፣ ቢጫ እና ቀይ ናቸው፡፡

- አረንጓዴ መብራት ሲበራ መኪናዎች እንዲተላለፉ መፍቀጂያ በመሆኑ አረንጓዴ የመንገድ መብራት ሲበራ እግረኞች የመኪና መንገዱን ለማቋረጥ መሞከር የለባቸውም፡፡

- ቢጫው መብራት የሚያመለክተው ቀጣዩ የመብራት ምልክት ቶሎ ሊበራ እንደሚችል ማስጠንቀቂያ በመሆኑ እግረኞችም ሆኑ አሽከርካሪዎች ጥንቃቄ እንዲወስዱ ማሳሰቢያ ነው።
- ቀይ መብራት በሚበራበት ጊዜ መኪናዎች መንቀሳቀስ ያቆማሉ። ለአሽከርካሪዎች የቀዩ መብራት የሚያመለክተው እንዲያቆሙ በመሆኑ፤ እግረኞች ተገቢውን ጥንቃቄ አድርገው መንገዱን ሊያቋርጡ ይችላሉ።

የተግባር፡- ጨዋታ ለተማሪዎች

ዓላማ፡፡- የትራፊክ ደንቦችን በመከተል ተማሪዎች ጥንቃቄ እንዲያደርጉ መመሪያ፡-በሁለት ምድብ በመከፈል የመጀመሪያው ምድብ ውስጥ ያላችሁ ልጆች የኮከብ ምልክት (*) የተደረገበትን ሀረግ ሲዘምሩ፤ በሁለተኛው ምድብ ያላችሁ ልጆች በመደመር (+) ምልክት ስር የተፃፈውን የግጥም ሀረግ በመዘመር እየተቀባበላችሁ መዝሙሩን ዘምሩ። መዝሙሩን ክፍል ውስጥ ብቻ ሳይሆን ለወላጆቻችሁ እና ለታላላቆቻችሁ ጭምር ዘምራችሁ በማሰማት ጠንቃቃ ልጆች መሆናችሁን ግለፁላቸው።

መዝሙር

ከአደጋ እንጠበቅ

* ተሽከርካሪ የሚጓዘው

+ በጎማ ነው፤ በጎማ ነው።።

* የሰው ልጅ ሚጠቀመው፤

+ በእግሩ ነው፤ በእግሩ ነው።።

* ፍጥነት አለው ተሽከርካሪ፤

+ ካለው በላይ ነው በራሪ፡፡

* መጠንቀቅ ነው የሚያድነን፤

+ በመንገድ ላይ ከአደጋ እንድንድን፡፡

* አዎን ልጆች እንጠንቀቅ፤ እንጠንቀቅ

+ ራሳችንን ከአደጋ እንጠብቅ፤ እንጠብቅ፡፡

* ራሳችንን ከአደጋ፤ እንጠብቅ፤ እንጠብቅ፡፡

ምንጭ፡-ከ1ኛ ክፍል እስከ 4ኛ ክፍል ላሉ ተማሪዎች የመንገድ ደህንነት ግንዛቤን ለማዳበርየተዘጋጀ መማሪያካሪኩለም ጋይድ

የመኪና አደጋ በቤተሰብና በልጆች ላይ የሚያደርሰው ተፅዕኖ

ተግባር 5.4. የቡድን ወይይት

ዓላማ፡- የመኪና አደጋ በቤተሰብና በልጆች ላይ የሚያደርሰው ተፅዕኖ መለየትና ማወቅ

መመሪያ፡- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ

የመወያያ ጥያቄ፡-

1.የመኪና አደጋ በልጆች እንዲሁም በቤተሰብ ላይ የሚያስከትለውን ተፅዕኖ በዝርዝር ተናገሩ፡፡

በጥንቃቄ ጉድለት ምክንያት የሚከሰተው የመኪና አደጋ በልጆች፣በቤተሰብ እና በሕብረተሰቡ ላይ ብዙ ተፅዕኖዎችን ያሳድራል።የመኪና አደጋ በልጆች እንዲሁም በቤተሰብ ላይ ከሚያደርሰው ተፅዕኖዎች መካከል፡-

- የአዕምሮ ጭንቀትና የስሜት መረበሽ
- ፍርሀትና ድንጋጤ
- ስብራት
- የአካል መጉደል ወይም የተጎዳው የአካል ክፍል በትክክል አለመስራት
- ሞት
- በአደጋው የሞቱት ወላጆች ከሆኑ ልጆች ወላጆቻቸውን ያጣሉ
- ወላጅ በማጣት ከትምህርት ማቋረጥ
- በአደጋው የተጎዳውን የቤተሰብ አባል ለማሳከም ለህክምና ወጭ መዳረግ
- የተጎዳውን ቤተሰብ ለማሳከም ከሥራ መቅረት
- በመኪና አደጋው ሞት ምክንያት የቤተሰብ አባል መጉደል....ወዘተ የመሳሰሉት የመኪና አደጋ በደረሰባቸው ልጆች ወይም ቤተሰብ ላይ የሚደርሱ ተፅዕኖዎች ናቸው።

በአጠቃላይ በጥንቃቄ ጉድለት ምክንያት የሚከሰት የመኪና አደጋ በልጆች፣ በቤተሰብ እና በሕብረተሰቡ ላይ የጤና፣አካላዊና የንብረት ጉዳት ያደርሳል።

5.2. ኤችአይቪ/ኤድስ

መታወስ ያለባቸው ቁልፍ ቃላት

- ነጭ የደም ህዋስ
- የሰውነት ፈሳሾች
- የደም ንክኪ
- መታቀብ
- ኤድስ
- ቫይረስ

ከንዑስ ርዕሱ የሚጠበቁ አጥጋቢ የመማር ብቃቶች

ተማሪዎች ይህንን ንዑስ ርዕስ ከተማራችሁ በኋላ፡-

ይህች አይች እና ይህ ድስ ለይቱት ትጋለጃለችሁ።

ተግባር 5.5. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- የኤች አይ ቪ እና ኤድስን ምንነት መግለፅ

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቦ የመወያያ ጥያቄዎች:-

1.የኤች አይቪ እና የኤድስን ልዩነት ዘርዝሩ፡፡

2.የኤች አይ ቪ ቫይረስ የሚገኝባቸዉን የሰውነታችን ክፍል ግለፁ፡፡

ኤች አይቪ ቫይረስ ነው፡፡ ይህ ቫይረስ በዓይን የማይታይ ረቂቅ ሕዋስ ሲሆን የሚያጠቃውም በሽታ ተከላካይ የሆነውን የሰዎች ነጭ የደም ሕዋስ ነው፡፡ በዚህ ምክንያት ሰውነታችን ተፈጥሯዊ የበሽታ መከላከያ ሃይልን ሲያጣ በቀላሉ በበሽታ ይጠቃል፡፡በመሆኑም የሰውነታችን በሽታን የመከላከል አቅም ሲዳከም በቀላሉ ወደ ኤድስ በሽተኛነት ይቀየራል፡፡

ይህ ቫይረስ በበሽታው በተያዙ ሰዎች ፡-

- ደም ውስጥ
- በወንድና በሴት የመራቢ አካላት ፈሳሽ ውስጥ
- በጡት ወተት ውስጥ እና
- በቫይረሱ ተበክሎ ሹልና ስለታም ነገሮች /መርፌ ፣ምላጭ / ውስጥ ይገኛል፡፡

ኤድስ ኤች አይ ቪ በሚባል በሽታ አምጪ ቫይረስ የሚከሰት የሰውነትን በሽታ የመከላከል አቅም ቀስ በቀስ በማዳከም ለሞት የሚዳርግ በሽታ ነው፡፡

ተግባር 5.6. የቡድን ዉይይት

ዓላማ:- የኤች አይ ቪ/ኤድስ በሽታ መተላለፊያ እና መከላከያ መንገዶችን መለየት

መመሪያ:- በቡድን በመወያየት መልሶቻችሁን ለመምህራችሁ አቅርቡ የመወያያ ጥያቄዎች፡-

1. የኤች አይ ቪ ቫይረስ ከበሽተኛዉ ወደ ጤናማ ሰዉ የሚተላለፍባቸዉን መንገዶች ዘርዝሩ፡፡
2. ኤችአይቪከበሽተኛዉወደጤናማሰዉእንዳይተላለፍ መከላከያመንገዶችንጥቀሱ፡፡
3. የኤች አይ ቪ/ኤድስ በሽታ ዋና ዋና ምልክቶች ምንድን ናቸዉ?

ኤች አይ ቪ/ኤድስ ከበሽተኛዉ ወደ ጤናማ በሚከተሉት መንገዶች ሊተላለፍ ይችላል፡፡

- ጥንቃቄ የጎደለው የግብረ ሥጋ ግንኙነት ወይም ወሲብ
- በደም ልገሳ/ቫይረሱ በደሙ ያለበት ሰዉ ለጤናማ ሰዉ ደም ከለገሰ
- ከእናት ወደ ልጅ /በወሊድ ጊዜ ወይም በማጥባት/
- በኤችአይቪ ቫይረስ የተበከሉ ስለታም ነገሮችን በጋራ በመጠቀም ሊተላለፍ ይችላል፡፡

የኤች አይ ቪ/ኤድስ በሽታ ዘር ፣ያታ ፣ሐይማኖትና ዕድሜ ሳይለይ ሁሉንም የህብረተሰብ ክፍል ሊያጠቃ የሚችል በሽታ ነዉ፡፡በመሆኑም ዋና ዋና የኤች አይ ቪ/ኤድስ የመከላከያ መንገዶችን ተግባራዊ ማድረግ ያስፈልጋል፡፡

- መታቀብ:- ከጋብቻ በፊት ከግብረሥጋ ግንኙነት መቆጠብ
- አንድ ለአንድ መወሰን /አንድ ወንድ ለአንድት ሴት በትዳር

ፀንቶ መኖር/

- አንዱ የተጠቀመበትን ሹልና ስለታም መሣሪያዎች ሌላ ሰው እንዲይጠቀም ማድረግ
- በጋራ የጥርስ ብሩሽ አለመጠቀም
- በደንብ ባልተቀቀለ የሕክምና መገልገያ መሣሪያዎች አለመጠቀም
- ከቫይረሱ ጋር የምትኖር እናት ቫይረሱ በእርግዝና ወቅት ወደ ጽንሱ እንዳይተላለፍ መጠንቀቅና የቅርብ ሕክምና ክትትል ማድረግ

ከላይ የተጠቀሱትን ተግባራት በትክክል ከተከናወኑ በበሽታው የተጠቁ ሰዎች በቅድሚያ እራሳቸውን በመከላከል ተጠቃሚ ይሆናሉ፡፡ በመቀጠልም ቫይረሱ ወደ ሕብረተሰቡ እንዳይሠራጭ ስለሚረዱ አገራዊ ጠቀሜታው ከፍተኛ ነው፡፡ በኤች አይ ቪ ቫይረስ ምክንያት የሰጧቸውን በሽታ መከላከል አቅም ሲዳከም በቫይረሱ በተያዙ ሰዎች ላይ ዋናው የኤች አይ ቪ ምልክቶች ይታያሉ፡፡ እነዚህም የሚከተሉትን ያካትታሉ፡-

- በተደጋጋሚ ከፍተኛ ትኩሳት
- ድካም ወይም ኃይልን ማጣት
- ራስ ምታት
- የጉሮሮ ህመም(ጉሮሮ አካባቢ ያሉ ዕጢዎች ህመም)
- የለሊት ላብ
- ከፍተኛ የሆነ የክብደት መቀነስ
- ተቅማጥ(ለረጅም ጊዜ ከሆነ)
- የቆዳ ላይ ሽፍታ

ለኤች አይቪ የተጋለጡ ሰዎች እንዲህ ዓይነቱ ግልጽ የሆነ የኤችአይቪ /ኤድስ ምልክት ኤችአይቪን ለመመርመር የሚያመላክት ምክንያት ነው፡፡

ኤድስ ከቫይረሱ ባህሪ መቀያየር አንፃር እስካሁን መድሃኒት ያልተገኘለት በሽታ ነው፡፡ነገር ግን ፀረ-ኤች አይ ቪ መድሃኒቶች ኤችአይቪ ቫይረስ

በሰውነታችን ውስጥ እንዳይራባ ዕድገቱን በመገታት በሽታው የሚያመጣውን ጉዳት ይቀንሳል፡፡ በመሆኑም የፀረ-ኤች አይ ቪ መድሃኒቶች የቫይረሱን መራባት በማቆም ወይም በመገታት፣ የቫይረሱን መጠን በደም ውስጥ እንዲቀንስ በማድረግ፣ ወደ ሌላ ሰው የቫይረሱን መተላለፍ ዕድል በመቀነስ እና ለሌሎች ተጓዳኝ በሽታዎች ለመጋለጥ የሚኖረውን ዕድል በመቀነስ በቫይረሱ የተያዙትን ሰዎች ጤንነት የተሻለ እንዲሆን ይረዳል፡፡

ማጠቃለያ

- የመንገድ ደህንነት የትራፊክ ደንቦችን በመከተል በእግረኛም ይሁን በአሽከርካሪ ላይ ሊደርሱ የሚችሉትን አደጋዎች ይቀንሳል፡፡
- አሽከርካሪዎችና እግረኞች የመንገድ ላይ የትራፊክ ምልክቶችን ማወቅና መጠቀም ይጠበቅባቸዋል፡፡
- የመኪና መንገድ በምናቋርጥበት ጊዜ የእግረኛ ማቋረጫ ነጭ እና ጥቁር ቀለም /ዜብራ/ የተቀባበት ምልክት ላይ በመጓዝ ማቋረጥ አለብን፡፡
- መኪና ውስጥ ሆነን በምንጓዝባቸው ጊዜያት ሁሉ የደህንነት/የጥንቃቄ/ ቀበቶ መታጠቅ አለብን፡፡

- የመንገድ ላይ የትራፊክ ስነስርዓት ማስጠበቂያ የመብራት ምልክቶች የመኪና እና የእግረኛ እንቅስቃሴ አደጋ በማይፈጥርበት ሁኔታ እንዲከናወን እገዛ ያደርጋል፡፡
- በአጠቃላይ በጥንቃቄ ጉድለት ምክንያት የሚከሰት የመኪና አደጋ በልጆች፣ በቤተሰብ እና በሕብረተሰቡ ላይ የጤና፣አካላዊና የንብረት ጉዳት ያደርሳል፡፡
- ኤች አይቪ ቫይረስ ነው፡፡ ይህ ቫይረስ በዓይን የማይታይ ረቂቅ ሕዋስ ሲሆን የሚያጠቃውም በሽታ ተከላካይ የሆነውን የሰዎች ነጭ የደም ሕዋስ ነው፡፡
- ኤድስ ኤች አይቪ በሚባል ቫይረስ የሚከሰት የሰውነትን በሽታ የመከላከል አቅምን ቀስ በቀስ በማዳከም ለሞት የሚዳርግ በሽታ ነው፡፡
- በኤች አይ ቪ ቫይረስ ምክንያት የሰውነታችን በሽታ መከላከል አቅም ሲዳከም በቫይረሱ በተያዙ ሰዎች ላይ ዋናው የኤች አይ ቪ ምልክቶች ይታያሉ፡፡
- ፀረ-ኤች አይ ቪ መድሃኒቶች ቫይረሱን በሰውነታችን ውስጥ እንዳይራባ ዕድገቱን በመገታት በሽታው የሚያመጣውን ጉዳት ይቀንሳል፡፡

የምዕራፉ ማጠቃለያ መልመጃ/ የክለሳ ጥያቄዎች/

ሀ.ትክክለኛ የሆነውን ሀሳብ “እውነት” ትክክለኛ ያልሆነውን “ሐሰት” በማለት መልስ/ሽ/፡፡

1.የመኪና አደጋ የሚደርስው ተገቢውን የመንገድ አጠቃቀም ስርዓት ስንከተል ነው፡፡

2.በመንገድ ላይ የተተከሉ የትራፊክ የመብራት ምልክቶች የሚያገለግሉት ለተሽከርካሪዎች እንቅስቃሴ ብቻ ነው፡፡

3.በሞተር ኃይል የሚንቀሳቀሱ ተሽከርካሪዎች ከፍተኛ አደጋ

ሊያደርሱብን ይችላሉ፡፡

4.በመንገድ ላይ የተተከሉ የመብራት ምልክቶች የሚሰሩት

በኤሌክትሪክ ኃይል እገዛ ነው፡፡

5.ቢጫ መብራት ሲበራ እግረኞችም ሆኑ ተሽከርካሪዎች መንዱን

ሊያቋርጡ ይችላሉ፡፡

6.ኤች አይ ቪየሚያጠቃው በሽታ ተከላካይ የሆነውን የሰዎች ነጭ የደም

ህዋስ ነው፡፡

7.በኤች አይ ቪ ቫይረስ ምክንያት የሰጠነታችን በሽታ መከላከል

አቅም ይዳከማል፡፡

ለለሚከተሉትጥያቄዎችትክክለኛውንመልስበመምረጥመልሱ፡፡

1.ተሽከርካሪዎች የሚንቀሳቀሱት በምን ሀይል ነው፡፡

ሀ. በሞተር ሀይል ለ. በሰው ኃይል ሐ. በእንስሳት ኃይል መ. ሁሉም

2.አደጋ እንዳይደርስባቸው እግረኞች መወሰድ ያለባቸው ጥንቃቄ

ሀ. የመኪና መንገድ ውስጥ ገብቶ መጓዝ

ለ. የመንገዱን ቀኝ ጠርዝ ይዞ መሄድ

ሐ. የእግረኛ መንገድ ይዞ መጓዝ

መ. ተገቢውን ጥንቃቄ አለማድረግ

3.የመኪና አደጋ ሊደርስ የሚችለው

ሀ. አሽከርካሪዎች ጥንቃቄ ስለሚያደርጉ

ለ. ሳይጠነቀቁ እግረኞች በመኪና መንገድ ውስጥ ገብተው የሚጓዙከሆነ

ሐ. መኪና አለመኖሩን ሳያረጋግጡ የመኪና መንገድን ለማቋረጥበሚደረግ መከራ

መ. ለ እና ሐ መልስ ይሆናሉ

4.የመኪና አደጋ ምን ያስከትላል?

ሀ. ህይወት ያሳጣል ለ. አካለ ጎደሎ እንድንሆን ሊያደርገን ይችላል

ሐ. የቤተሰባችን ቁጥር ያጎላል መ. ሁሉም መልስ ይሆናሉ

5.ኤች አይ ቪ በሰዉነታችን በየትኛዉ ፈሳሽ ዉስጥ ይገኛል?

ሀ. በደም ለ. በጡት ወተት ሐ. የመራቢ አካላት ፈሳሽ

መ. ሁሉም መልስ ይሆናሉ

6.የኤች አይ ቪ/ኤድስ መከላከያ መንገድ ያልሆነዉ የቱ ነዉ?

ሀ. መታቀብ ለ.በአንድ ጓደኛ መወሰን

ሐ.በጋራ የጥርስ ብሩሽ መጠቀም

መ.ሥለታም ነገሮችን በጋራ አለመጠቀም